

Štev. 2. V Ljubljani, dne 1. februarja 1898. Leto XVIII.

Pavliha na Jutrovem.

V. Dovtipni veliki mogul.

O ti dovtipnež stari ti,
Mogul Džegán ti šégavi!
In krasno mesto tvoje Delhi
In mramornati dvorec tvoj!
Gradili niso ga ljudje — —
Ne, ne verjamem, kar mi praviš —
Duhov je modrih delo to.
In kras, ki videl sem ga v njem,
Ah, to je živa indska bajka!

* * *

Bil gost njegov sem tisti dan.
Sama sedela sva za mizoj.
In neprenchoma nosili
V posodah sužnji so jédi,
Nosili vina sladkega,
Nalivali ga nama v čaše.
Vesela bila sva oba,
Oba sva bila dobre volje.
Tedaj pa reče mi mogul —
Pod turbanom je pisanim
Mož imel ga črez mero dosti —
Tedaj pa reče mi: »Pavliha!
Jaz sam ne vem, kako je to:
Ugajaš mi čimdalje bolj,
Prav, kakor da sva stara znanca!
Zaupal bi ti danes vse . . .

No, pojdi z mano! poštenjak!
Pokažem nekaj za slovo ti . . .»

In šla sva. Stopal sem za njim
Po mehkih, dragih čilimih
Po koridoru dolgem, tesnem . . .

»Stoj! Tu skoz lino to poglej!« —
Mogul Džegán veli mi tiho.

Pogledal sem skoz okence
Zamreženo skrivnostno tisto.
In gledal sem in gledal sem —
Nagledati se nisem mogel!
Bedim li, ali sanjam? kaj?
Cvetličnjak živih rožic poln,
Najlepših, bujnih in dišečih.
Po vsem si vzhodu jih nabral.
Vse barve! Vidim snežnobelih,
Ko oglje črnih, rjavkastih.
Tu popje nežno, polrazvito,
Tam rože zrele, že razcvetle . . .
Ta lišpa pred zrcalom se;
Ko bajadera druga pleše;
Tam ona poje; ta-le plete;
Ta čita . . . ona tam leži,
Na otomani lena dremlje
Polnaga mlada odaliska . . .

»Tvoj harem? Res? Ah, imenitno!« —

»No, kaj? kaj praviš ti nato?

Ugaja-li ti to življenje?« —

»Ne, brez zamere, o mogúl!

Ne! Veš, več žen ... Ne! To ni zakon!

Čeprav so lepe ... To ni nič!

Tam v naših krajih je drugače!

Tam vsak po eno le ima,

Po eno ženo vsak tam ljubi,

Zadovoljuje se le z enoj!« —

»Kaj praviš, ljubi moj Pavliha?

Nikar tako mi ne govori!

Poznam Evropo vašo jaz,

Potoval sem po krajih vaših.«

In tu potrkal me mogúl

Po rami moji je z desnicoj

In zvito se mi nasmehljal

In pošepetal na uho mi:

»Razlika je — o, ne tajim! —

Med muslimani in kristjani,

Razlika je med šegami;

Razlika je v ljubezni vaši,

Razlika je v ljubezni naši ...

Razlika je, a več ti — kaka?

Mi res po več imamo žen,

Po več žen ljubimo mi često.

A žene, ki jih ljubimo,

Imamo vse pod enoj strehoj,

Imamo vse pod svojo strehoj ...

Po več žen ljubite i vi

Tam po Evropi vaši včas.

A žene, ki jih ljubite,

Vse ne živijo v eni hiši,

Ne bivajo vse v vaši hiši ...«

VI. Šejhova kočija.

Vse vrti se mi po glavi.

To vrvenje, to drevenje,

Pisano ko perški čilim,

Hrupno ko bazar.

Tu slonim, tu ob priroču

Pa si svaljam papirosko.

Toliko, da ne podere,

In da s saboj me ne nese

Množice privala.

Kaj ljudi tod hodi mimo,

Kaj se vozi jih v kočijah!

Most se ziblje, težko stoče,

Most čez Zlati rog ...

»Zdaj prihaja, zdaj prihaja!

Glejte, glejte! Danes prvič

V novi vozi se kočiji.

Štirideset tisoč zlatov,

Čujte, bratci, dal je v Beču

Za svoj gala-voz!«

»Kdo je to?« — jih vprašam, Turke —

»Kdo se vozi v tej kočiji?« —

»Veš, to naš je šejh-ül-Islam,

Oče Ibrahim.«

»Je že tukaj, je že tukaj!

Ah, dva para iskrih belcev

Stopata pred zlatim vozom

Ko labodi štirje lahki ...

Allah s taboj, šejh!

To li tisto je ubošstvo,

O katerem govoriš nam,

In ki nam je priporočal

V džamiji ti ves navdušen?

Takšno tebi li pobožnost

Priporočal knjiga modra,

Sveti al-korán?

Ali v takšni je kočiji

Mohamed se vozil prorok?

In svetniki slavni naši,

Islamskega neba zvezde,
 Pospešniki sreče ljudske,
 Del velikih čudotvorci:
 Mar živeli so v razkošju?
 In naduti so li bili
 In ošabni in prevzetni,
 Kakor, šejh, si ti?

Pa seveda ti si večji,
 Višji, kakor ti svetniki —
 Ki ljudje so bili smrtni —
 Ti si večji kakor prorok
 Mohamed in si svetejši!
 Človek nisi ti navaden —
 Ti si polubog!« ...

To je gledal šejh-ül-Islam,
 Grdo gledal iz kočije
 Na druhal to bosonogo,
 Na te lačne postopače!
 Voz ustavi za trenotek,
 Jezen reče jim:

»O brezverci vi brezbožni!
 Allaha se ne bojite?
 Vem, vem, kdo vas naučil je
 Takih misli bogokletnih;
 Dobro vem, kdo vam ostrupil
 Glave vaše, srca vaša ...
 Satan, satan sam prinesel
 Strup je ta med nas!«

VII. Obed pri šahu Azimu.

Žamaški pokajo ko puške v boju,
 Šampanjec vre iz prašnih steklenic,
 Šumi in peni v čašah se kristalnih ...
 In mi ga pijemo veselih lic.

V posodah zlatih poslal nam na mizo
 Divjačine je gozd od vseh strani;
 Rib morje podarila sta in reka,
 In s sadjem zrelih vrt nam pir sladi.

In kruha polja so poslala ravna,
 Poslala žita ga brezmejnih njiv ...
 Bolj imenitno pač še nisem kosil,
 Odkar Pavliha sem, odkar sem živ.

In godci pesmi godejo poskočne,
 In pevcev zbor nam dela kratek čas,
 Zamorski sluga strežejo nam črni
 In švigajo ko škratje okrog nas.

Hej, to je družba! Svetle uniforme ...
 Omizju lišp cvetoč je venec dam;
 Med pašami in hodžami in šejhi
 In kani pa sedi šah Azim sam.

Zapada solnce že nad Teheranom,
 Pošilja zadnje žarke nam v slovo ...

A tam — kdo, gleda skozi odprta okna? /
Ta čudna lica! Kaj pomenja to?

Upadli in sestradani obrazi ...
Globoko vdrte njihove oči ...
Narašča množica prikazni bledih,
Koščene roke svoje k nam moli:

»Daj kruha nam, o šah, daj kruha, kruha!
Mori po ulicah šakál nas — glad!
In lačni hodimo na tlako delat
In lačni hodimo mi vsak dan spat ...«

»Ah, vrzite jim, vrzite ostankov!
Beračit prišel ves je Teheran ...
Ta sodrga! A kje je policija?
Dam pomnožit še jutrišnji jo dan« ...

Jezi se stari šah na Perze svoje,
Razžaljen, razjarjen v duše dnu;
Menca na stolu, godrnja: »Ta lakot!
Še pri kosilu mi ne da miru!«

A nove trume se vale pred konak ...
Pri glavi glava ... Kaj je teh ljudi:
Razcapancev in sužnjev bosonogih!
Pred vrati drznih tristo grl kriči:

»Ostankov ne! Mi celih čemo hlebcev!
Pridelan kruh mi jesti čemo svoj;
Za mizoj hočemo sedeti polnoj,
Iz skled zajemati, o šah, s teboj!« ...

Odpro se vrata ... množica se vsiplje ...
»Vi žreci, vi ste krivi!« — vpije šah —
»Ah, slabo ste moliti jih učili!
Kaj ve to ljudstvo, kaj je božji strah!« ...

To bila je zmešnjava med omizjem!
Ne vem, kako se končal je obed ...
Na tistem srečno sem odnesel pete
In na skrivaj odišel v daljnji svet.

A. Aškerc.

Kako je gospod adjunkt rešil svojo čast.

Spisal Trošan.

I.

se to je gola resnica, in jaz se ne pogreznem od sramote! Da bi me videl ta trenotek gospod sodnik... ali kontrolor Smolka — bila bi se po kolenih. In jaz, moj Bog, jaz se niti ne čutim ponižanega! . . . Kako se bo to končalo? . . .

Okoli in okoli ozke dolinice, pokrite z mehko, duhtečo travo, so stale visoke bukve z gladkimi, belimi debli in rogovilastim, košatim vejevjem. Izza listja se je bleščalo, kakor bi se usipali kristali in diamanti. Ob robu kotline se je prikazoval smaragden studenec, ki se je, poluglasno šepetaje, takoj zopet izgubljal v tenkem curku med mahom in kamenjem. Od vseh strani je prihajalo tisto čudovito gozdno šuštenje in trepetanje, ki je bilo toliko skrivnostnejše in nemirnejše, kolikor tesneje se je ovijal mrak starodavnih debel in sivih, poraščenih skal, kolikor dalje in širje so segale sence s črnimi rokami. Od daleč je zvenelo trkanje detlovo — tu in tam so se zdaj pa zdaj začuli zategnjeni, tenki glasovi, kakor bi se kdo dotikal strun na goslih — velik, črn hrošč je krožil po dolini kakor v sanjah, in njegovo brenčanje se je spajalo v čudovito harmonijo z enakomernim šumenjem bistrega studenca . . .

Gospod c. kr. sodni adjunkt Malar je stal v travi bos, gologlav in brez telovnika, v nedolžni zadregi, s pol čemernim, pol očaranim obrazom. Nanosnik mu je bil zdrsnil prav na konec nosa, levi del

malih, svetlih brčic je štrlel navzgor, desni pa se je izgubljal v posameznih razstrtih skupinah nad ustnicami. Gosti, rjavi lasje so mu viseli neredno po čelu in sencih, nekateri kodri pa so mu brezobzirno silili v skrbno zarežane kotelete.

»Jaz, najbolj izobražen, najduhovitejši človek vsega trga! . . . Da bi me kdo videl v takem položaju . . . In vkljub temu — vrag vzemi vso izobraženost! . . . Jaz jo ljubim, to je neovržen faktum, in — basta!« —

Zrak se je stresal kakor v valovih, in odmevalo je daleč po gozdu, za trenotek močnejše in potem zopet tišje in tišje.

Gospod adjunkt se je zravnal na prste, pritisnil pesti ob boke in odgovarjal z mogočnim glasom: »Ho-o-o-oj!«

Obraz mu je bil zardel; oziral se je na vse strani s sklonjeno glavo in pol odprtimi, naivno se smehljajočimi ustnicami. V grmičevju je zašumelo, kakor bi se bila zbudila plaha žival; počila je odkrhnjena, trhla vejica — dve okrogli, drobni ročici sta razgrnili gosto razraščeno leščevje — in ona je prihitela na plano v urnem teku, vsa rdeča in zasopljena.

»Ta Čuka, kam je bila zašla! Tako sem letala — poglej, ti, ali nisem vroča kakor ogenj! Le deni mi roko na obraz! . . . Zdaj pa sem jo zagnala tja za pregrajo; ne more nikamor . . .«

Stala je tik pred njim in se ga oklepala za roko. Pod jopico so padale in se dvigale nežne, komaj razcvetle prsi; kratko, malo črez kolena segajoče krilo je plavalo in trepetalo na finih, valovitih črtah njenih ledij; gole nožice so bile rjave in razprskane od trnja in bodičevja.

Gospod c. kr. adjunkt ji je gledal v oči z ljubeznijo in razkošjem, prsti pa so se mu potapljali v zlato morje njenih las in se igrali z mehкими, svilenimi kodri. Priklanjal se je vedno nižje, vedno bližje modremu žametu njenih oči; tam globoko za njim, v senci mehkih trepalnic, je vstajala gorka svetloba, rožnata in sinja in vijoletna — vstajala višje in mogočnejše in se izgubljala v črnih oblakih — a hipoma so zableščali novi, ozki žarki, kakor solčni prameni skozi kostanjevo listje ob zahodu. Poljubil jo je bil že včasih na čelo, na ustnice, na lica . . . a kako bi jo poljubil na njene velike oči, prav na mehke punčice, da bi čutil njih gorkoto, da bi jim izpil žareče solnce . . .

»In ti tako stojiš — kaj nočeš več? Oj, časa je še na kupe . . . Torej naprej; okleni se me! Zdaj že znam — skoro kakor ti.«

Zavrtela sta se po travi v urnem valčku.

»Tra-lá-la-lá — tra-lá-la . . .«

Gospod adjunkt je pel z enakomernim, nosljivim glasom.

Naslanjala je glavico na njegove prsi, svetle, razpletene kite pa so se ji vile čez ramena in prsi.

Ob robu tratine je čepel v grmu mlad zajec, bulil vanja z velikimi, neumnimi očmi in stresal z ušesi; studenec je šepetal med mahovjem z libelami in metulji; veliki črni hrošč se je bil naveličal letanja ter sedel na visoko cvetico, ki se je zazibala pod silnim bremenom; detel je bil splezal še višje na drevo, trkal v navadnem taktu in čakal noči. Solnce se je bilo zavilo v prašno meglo in padalo na obzorju; njegovi žarki so postajali krvavi in lezli po deblih vedno višje proti vrhovom.

Tinica se je zdrznila, pogledala na zahod in se izvila njegovemu objemu.

»Glej, pozno je; končajval . . . Čuka, Čuka, Čuká-a!«

Gospod adjunkt je šel v travo in si začel obuvati nogavice — ona pa je odhitela v grmovje.

II.

Adjunkt Malar je bil popolnoma pameten, razborit človek, brez vsakih vzvišenih idealov, visoko letečih misli ali romantično nadahnjenih želj — skratka, bil je c. kr. sodni adjunkt v najboljšem pomenu besede. Vse Brezovje ga je visoko spoštovalo kot človeka, ki nima nobenih nepotrebnih muh, redno hodi v pisarnico, kakor se spodobi, ob svojem času pije in keglja, ne ostaja zvečer nikdar čez deseto uro na cesti in občuje familiarno samo s finejšo družbo. Da je bil zgled vestnega uradnika in dobrega državljana, dokazuje tudi dejstvo, da se je bil pospel še jako mlad do službe c. kr. sodnega adjunkta.

Zdaj pa je bil hipoma začutil, da živi poleg svojega pisarniškega še drugo življenje, tako nenavadno in čudovito, da je stresal z glavo in pljuval pod mizo, kadar je premišljeval sam sebe trezno in brez predsodkov. Vsaki čas mu je prišlo nehote na jezik vprašanje: »Kako se bo to končalo? Kaj bo iz tega?« —

Toda bilo mu je neprijetno to vprašanje; pogledal je v stran, odložil pero in se zamislil v njene žametne oči, v njene nedolžne, za izrezano srajčko drhteče prsi, v njene polne, gorke, do komolcev rjave roke in snežnobeke lakti . . .

Ko je odhajal iz gozda po grapavem, kamenitem klancu, se je oziral nazaj in poslušal. Tam od daleč je zvenelo njeno petje — čist, tenak glasek, kakor bi prihajal iz srebrne strune.

»Tam za goro, oj tam za goro
Škrjančki, škrjančki veselo pojo . . .«

To ga je spominjalo, kako se je tod izprehajal prvikrat sam in ves zamišljen v čudovite vozle orientalskega vprašanja. Sicer se ni brigal mnogo za politiko, za vnanjo še posebej ne; toda zdelo se mu je potrebno, da zine včasih med pošteno družbo kakšno pametno. Predno pa je o stvari govoril, jo je kot vesten človek resno in natančno pretehtal. In adjunkt Malar pač ni mogel nič za to, da je bilo v Brezovju prav v tem času orientalsko vprašanje na dnevnem redu.

Obstal je za trenotek, snel nanosnik in se globoko oddahnil. Pod njim na ravnini so se svetile bele hiše brezovške, po travnikih pa se je vila temna Brezovščica, skrita v senco vrb in topolov. Krog njega so se širili daleč na okrog pusti, valoviti lazi, ograjeni s trnjem in visoko razraščnim leščevjem; na razpotjih ilovnatih, razritih klancev se je dolgočasila tu pa tam temnolista, rogovilasta tepka; in kakor bi bil izgrešil pot med neštetimi grapami in blatnimi jarki, je pri-curljal iz kakšnega kota umazan studenec ter se takoj zopet izgubil tiho med peskom in kamenjem. V daljavi so se bleščali visoki bukovi gozdi, zaviti v trepetajočo meglo solnčnega prahu . . .

»Svetege Miklavža cerkvice,
Gori je namalana merkvica . . .«

— Kakor bi bil zažvrgolel škrjanček prav blizu njega. In takrat jo je videl prvikrat; sedela je v senci pod visoko bukvo, Čuka pa se je pasla nedaleč ob meji.

Kako se mu je zgodilo v tistem trenotku, ni mogel nikdar razumeti. Ne da bi premišljal, je preskočil mejo in se mimogrede oprasnil po roki ob dolgo robido. Ona je vstala in strmeč gledala vanj z velikimi žametnimi očmi. In izpregovoril ni niti besedice. Prijel jo je za roko in poljubil na ustnice — silno in nezavestno . . .

Ni se spominjal, da bi jo bil videl kdaj poprej. — A še potem, ko je sedel poleg nje v senci in si igral z njenimi rokami, ji je gledal v oči in ponavljal srečen in pijan od ljubezni:

»Ti dušica moja, kako te ljubim . . . ljubim . . . ljubim . . .«

Toda polagoma je izpustil njene prstke, in zapeklo ga je v srce, kakor bi bil storil nekaj nepoštenega, pregrešnega, ko se je dotaknil teh nedolžnih, polotroških lic.

Ona je molčala; blažen in obenem boječ smehljal ji je plaval krog ustnic. Gospod adjunkt je iskal besed; toda položaj je bil tako čudesen, da ni mogel najti nič umestnega. V glavi se mu je vrtelo, prihajale so mu na misel različne opombe, vljudni izgovori; do-

mislil se je v zadregi celo orientalskega vprašanja — njegov jezik pa je ponavljal nehote vedno isto: »Kako te ljubim . . . ljubim . . .«

In prišel je često; hitel je nervozno po strmih klancih, obstajal za hip in prisluškaval, da-li ne začuje njenega glasu. Ona pa ga je pričakovala; stala je na prstih pod bukvo, držala roko nad očmi in se ozirala v dolino. In kadar je prišel, se ga je oklenila krog vratu in se mu tako nedolžno in zaupno smejala, da si je ni upal poljubiti. Gladil ji je laske nad čelom ali jo božal po licih.

Zavedel se je vselej docela šele, kadar je stopal med belimi brezovskimi hišami proti domu.

»Kakšna bajka, moj Bog, kakšna bajka! Kakor dva otroka . . . In nazadnje — kdo je, od kod je? Kaj hočem z njo? Čemu se igram tako bedasto? . . .«

Spomnil se je svojega vzvišenega smotra, da jo izobrazí in kolikor mogoče usposobi za »boljšo družbo«. Kupil ji je črne nogavice, da ne bi gledal njenih rjavih, razpraskanih nožic; prinesel je s seboj nemško slovnico, s katero pa ni dosegel posebnih uspehov; zakaj na njegovo veliko žalost ni imela Tinica nobenega smisla za kakšno »resno stvar«. Naposled jo je učil plesati ter žel velikanskih napredkov . . .

Oblila ga je rdečica, in strahom je pogledal krog sebe vsaki-krat, kadar se je spomnil v brezovski družbi tega svojega hvale vrednega delovanja.

Tinica pa je ležala tačas doma na postelji, in po obrazku ji je plaval srečen, ljubezni poln smehlaj. Videla ga je še vedno pred sabo in čutila na licih njegove vroče roke . . .

III.

Tu pa tam se je prizibala po poti debela kmetica v šumeči, zelenopikasti obleki, z molitvenikom in belim robcem v rokah. Pogledala je strmeč gospoda adjunkta, se ozrla še enkrat za njim in nadaljevala svojo pot. Srečal je par deklet s širokimi, rdečimi obrazi in bujnoroznatimi rutami; šumele so molče mimo njega, si pritiskale robce na usta in se spogledale s smehljajočimi, pol zatisnjenimi očmi.

Solnce se je vzdigalo izza gozda, da so goreli zeleni bukovi vršički v bleščečih žarkih. Malinovo pa je ležalo še v senci pod njim, zakopano v globoki, razgrapani kotlini. Nizke, s preperelo, črno slamó krite kočé so visele neredno razmetane ob klancih in kamenitih, ozkih strugah hudournikov; nekatere so se skrivale med stare, temne hruške in kazale le tu pa tam kosček umazanobelega zidu.

»Kakšno gnezdo!« je vzdihnil Malar. »Kakor pokopališče! . . .«

Odšel je bil iz Brezovja še pred solnčnim vzhodom. Ko je hitel po znanih potih proti Blatnemu dolu, se je namenil trdno, da konča to stvar, naj že bo kakorkoli.

»Večno vendar ne more trajati, in vrag vedi, kako bi še na posled prišlo . . .«

V gozdu je vstajalo življenje; toda nje še ni bilo. — Trava je bila rosna in vsa poglela; zavihal si je bil hlače nad gležnje, črevlje pa si je bil premočil, da mu je postajalo hladno v noge. — Včasih je zatrepetala veja nad njim, in na klobuk in suknjo se mu je usulo par debelih kapelj . . .

Ugibal je, kaj naj ji poreče, da je ne bi preveč užalil; kako naj ji pojasni svoje »stališče« in razloži svoje »nagibe in razloge.« Toda kar mu je prišlo na misel, vse se mu je zdelo filistrsko in neumno. Sprva se je bil namenil, da ostane doma, ali pa, da si izbere za jutrnje in večerne izprehode drug kraj. Toda z nekakim strahom je v tistem hipu zavrgel to misel.

»Ne, ne, tega ne . . . nikakor ne . . . Videti jo moram in se posloviti . . . Oh moj Bog, to proketo življenje . . .«

Čemu je vzdihnil, tega sam ni vedel. Bilo mu je tesno; rad bi imel koga pri sebi, da bi se znesel nad njim. Vsaki kamen, ob katerega je slučajno zadel z nogo, ga je nenavadno razljutil; s palico se je maščeval nad robidami, ki so se ob poti dotikale njegove suknje.

Onkraj gozda ni bil prej še nikdar. Kadar je prišel prezgodaj, je čakal Tinice vselej ob robu kotline, kjer sta imela zadnje čase plesne vaje. Danes pa je bilo rosno in dolgočasno. Šel je počasi naprej in zašel po kolovozu v Malinovo.

Zoprno mu je bilo, da je srečaval ljudi; zdelo se mu je, kakor bi mu vsakdo hudomušno pomežiknil. Ob pogledu vegastih, polurazpadlih koč in zanemarjenih klancev mu je postajalo še neprijetnejše; čutil se je zelo nesrečnega.

Hipoma je obstal in se naslonil na leseno vrtno ograjo ob nizki koči z umazanim, očrnelim zidom in majhnimi okni.

»Na . . . tu imaš svojo ihto, ti otrok! Ali te bom učila ubogati! Tu imaš, na, tu imaš svojo ruto, pa krilo, ti nehvaležnica! . . . Jaz te redim — hvali Boga, da te ne vržem na cesto . . .«

Čulo se je glasno ihtenje . . . trdi, nerodni koraki in ropot, kakor bi kdo siloma prevračal par stolov.

»Druge pa gredo vse . . . vsako nedeljo . . . In jaz ostajem doma, zmeraj . . . zmeraj . . .«

»Tiho!«

Na cesto je stopila okrogla, nerodna ženska z veliko, rdeče obrezano knjigo in rožnim vencem v roki. Pod zmršenimi, sredi čela spojenimi obrvmi je dremalo dvoje medlih, mrtvih oces; mali nos se je izgubljal med zateklimi, mastnimi lici.

»Ali ti pokažem! . . . Jezus, taka ihta! . . . Pa le daj še tako!...«

Mrmraje, z visoko privzdignjenim krilom se je zibala po klancu navzgor.

Stopil je na prag. Vrata v sobo so bila na iztežaj odprta — in za mizo je sedela ona, obrazek z rokami zakrit. Oblečena je bila v zeleno, obnošeno krilo; pod vratom in na lakteh pa se je svetila izprana srajca, na rokavih tu pa tam s temnejšim platnom zakrpana.

Telo se ji je stresalo od ihtenja, izza prstkov pa se je prikazala včasih svetla solza, zdrknila po roki navzdol in kanila na krilo.

Malar je pozabil v tem hipu vse svoje namene. In ko se je nagnil k njej in se dotaknil njene roke, ne bi bil živ človek prisodil njegovemu glasu toliko nežnosti in ljubezni.

»Tinica! Ne jokaj, Tinica!«

Na licih so se ji poznali še sledovi solz; toda kakor bi jih bilo poljubilo solnce, so zasijala v mehkem smehlaju.

»In zdaj mi povej, kaj je bilo . . . To je tvoja mati, ki je ravnokar odšla?«

»Oh ne . . . teta! In kakšna je! Noče mi kupiti ne krila, ne rute, in jaz ne morem k maši . . . To je tako . . .«

Stisnila je ustnice, v očeh pa so se ji prikazale nove solze.

»In tvoja mati, kje je tvoja mati?«

»Umrla je; oče tudi. Tega je že tako dolgo, da skoro ne pomnim več. Zdaj pa nihče več ne mara zame; teta je zelo huda, in jaz se je bojim.«

»Ti ubožica, ti dušica moja . . .«

»Včasih me je tako strah tukaj; ali če mislim, da si ti pri meni — je vse svetlo . . .«

Posadil jo je v svoje naročje in pritiskal k sebi in poljubljal; njene roke so mu počivale na ramah, in glava njena je slonela na njegovih prsih.

»Tako lepo je pri tebi . . . Jaz bi šla s tabo, stran od tod . . .«

»Še malo dni, Tinica, in potem —«

»In potem?«

»Prideš k meni, stran od tod . . .«

Malar je govoril v nezavesti, zaljubljen, kakor še nikdar ne do tega trenutka, omamljen od sreče in sočutja.

Solnce je prisijalo v Malinovo, ko je hitel po klancu proti gozdu. Ozrl se ni nikamor, mislil ni ničesar; telo pa mu je od trenutka do trenutka zatrepetalo, in prsi so se mu stiskale in širile; daleč za sabo je slišal veselo petje, in nevede je pričel glasno spremljati:

»Tam za goro, oj tam za goro . . .«

Tinica je stala na pragu; pozabila je bila nedeljo in mašo in novo krilo; v njenih očeh pa je trepetala mehka, modra svetloba.

IV.

Malar je sedel v svoji sobi. Ura je bila odbila že dve črez polnoč. Na mizi je gorela svetilka s širokim, modrim reflektorjem, in tu in tam, na tleh, na zofi, na robu belo pogrnjene postelje so dremali nje medli, hladni žarki. Gospod adjunkt je stiskal obraz v dlani, se naslonil zopet na stol nazaj, vstal in hodil od stene do stene, da so škripale gladke deske pod njegovimi koraki.

»Jaz sam sem jo oblatil . . . Proklét ta večer!«

Videl je pred seboj rdeče, zabuhle obraze brezovške finejše družbe; dal jim je radovoljno svojo ljubezen, da so jo krohotaje in zabavljaje našemili v harlekina.

Davno že so govorili zaupno po kotih: »Gospod adjunkt . . . ni sicer drugačen, kakor je bil doslej — toda vkljub temu se mu pozna na očeh, na smehljanju, na vsaki besedi, da se mu je nekaj pripetilo . . .«

Teden dni pozneje so šli še dalje: »Gospod adjunkt je zaljubljen — to se pravi: resno zaljubljen . . . Pa kje jo je iztaknil? To je vprašanje, ki je je treba rešiti!«

In brezovška elita je zastavila svojo čast, da je reši.

Predvčerašnjim pa je raznesla dacarka zanimivo novico: »Znanje ima z neko deklo — kje in kako, to je še v megli . . .«

Na kakšen način je prišla dacarka do tega senzacnega odkritja, ni vedela živa duša; tudi ona sama ne. Toda brezovška gospoda je bila kakor elektrizovana. Ugibanja, kombinacije, poizvedovanja je bilo polno na vseh koncih in krajih. In Malar je bil padel sinoči naravnost v to splošno vznemirjenost — tisti hip, ko je vstopil v gosposko sobo Dolarjeve gostilnice, je čutil vsakdo razgret in nervozen: »To je trenotek!«

Gospa davkarjeva je bila toliko spretna, da ga je zvabila poleg sebe, ne da bi bil kdo opazil njen trud in smoter.

Sprva se je le na redko zabliskalo iz težkih, šivih oblakov; tu pa tam se je začula dvoumna opomba, je zazvenel iz nežnih ženskih ust ironski smeh brez pravega vzroka.

Gospodu adjunktju je bilo nekako tesno; pogledal je zdaj tega, zdaj onega, povešal oči in pil. Toda kakor bi ga bilo udarilo po sencih, se je hipoma zavedel: »Odkrito je . . .«

V obraz ga je zapeklo, in mokrino je začutil v očeh — od sramu, ali srda, tega takrat ni vedel.

Kontrolor Smolka je začel pripovedovati lepo povest o romantičnem mladeniču, kako vzdihuje po duhtečih travnikih in zelenih holmih za svojo ljubico, kakor sentimentalni španski ovčar z mandolino v roki in cvetjem v zlatih kodrih.

Malar se je smejal veselo in glasno kakor vsa družba, toda iz zadrege ni vedel, kam bi se ozrl, in vsaki hipec je pil, da bi si zakril obraz. Obroč je bil odbit, in skrivnost se je polagoma jasnila na splošno radost in zadovoljnost. Adjunkt se je kazal mirnega; toda vsako svojo besedo je čutil kakor klofuto na lastnih licih. Razlagal je svoje »ljubkovanje z neumno punco« kot zabavno anekdoto, kakršnih je včasih treba, da se živci vznemirijo. Vestno se je čuval, da se s kakšno neprevidnostjo ne bi osmešil »pred vsem svetom«... Gledal je, kako skrunijo nedolžni obraz njegove ljubice, njeno čisto dušo — kako vlačijo po blatu njegovo ljubezen. A ni si je upal braniti, da se ne bi »osramotil«. Smejalo se je in govorilo najglasneje, obenem pa se studil samemu sebi . . .

Dacarko je dušil kašelj od smeha, davkarica pa si je brisala oči z robcem in vzdihovala: »So was! Aber so was!« . . . —

»Sam sem jo oblatil!« si je ponavljal Malar bolan in prepadel, ko je hodil pozno v noči po svoji sobi. Njegova ljubezen, njegova ljubica, napol še otrok, nedolžen in zaupljiv, njiju skrivni večerni sestanki, ves lepi, zeleni gozd in celo zapuščeno Malinovo — vse se mu je zdelo doslej, kakor ovito v mehko, jasno solnčno svetlobo. Tako solnčno so živeli v starih pravljicah kraljeviči s svojimi kraljičnami na belih gradovih . . . A kako je on pretrgal zagrinjalo! Oblatil je, kar je bilo lepega, in predenj je stopila naga njegova sebičnost . . .

Ko je hodil drugo jutro počasi proti Blatnemu dolu, je zapazil prvokrat, kako pusto je vse krog njega.

Valoviti, neskončni lazi, poraščeni z visoko, orumenelo travo — trnje in robidovje ob strmih klancih, posutih s sivim, ožganim kamenjem — tu pa tam visoko drevo z dolgimi, črnimi vejami in

redkim, povešenim listjem — nedaleč pred njim samotni Blatni dol z bledim, na lahko šumečim bukovjem . . . vse zaspano, dolgočasno do smrti!

»In tako se je moralo končati! Kaj ostane zdaj . . . ? Prokleti večer!«

Slišal je njeno petje in začel hitreje stopati. V prsih ga je žgalo, kakor bi se mu dotikalo srca žareče železo.

»In vendar si prišel! Kako sem te čakala! . . . Poljubi me . . .«

Položila mu je roke krog vratu, toda počasi so zdrknile po njegovih ramah navzdol, in plašna jih je pritisnila k svojim prsim. Smehljal je izginil z njenih ustnic, in oči so se ji od strahu razširile.

»Tinica, jaz sem prišel . . .«

Govoril je tiho in gledal v stran, da ne bi videl njenih oči. Očital si je: »Čemu sem prišel? Kaj delam tukaj še po vsem, kar se je zgodilo tam doli? . . . tega ni bilo treba . . .«

»Prišel sem, da se poslovim . . .«

Odgovorila ni ničesar.

»Da se ne vidiva nikdar več.«

Nagnila je glavo in povesila roke. Malarju se je meglilo pred očmi; zdelo se mu je, da se visoke bukve zibljejo in objemljejo.

»Daj mi roko, Tinica!«

Ona se ni genila; prijel jo je za roko; drobni prstki so ležali v njegovih hladno in mrtvo . . .

Nato pa se je obrnil in odšel počasi, ne da bi se bil ozrl. Na klancu je obstal in poslušal. Iz gozda se je izvil tenak, trepetajoč glas:

»Tam za goro . . . oj tam za goro . . .«

Ali zamrl je tiho in bolešno, kakor se je rodil . . . Zavel je veter, in visoke bukve so šumele in se nagibale . . .

Gospod adjunkt se je prijel za klobuk in hitel navzdol.

Moderno kritično stališče.

Spisal Borut.

odkar je vvel Aškerc s svojo zdravó, krepko epiko na našem Parnasu živahnejši, resničnejši ton, odkar so nekateri mlajši pisatelji po zgledu Jurčiča, Kersnika in dr. Tavčarja z geslom: »istina nad vse« razširili tesne meje našega pripovednega slovstva ter naše leposlovje glede snovi potegnili na svobodnejša pota — izza tistih časov hrumi po naših časopisih, zdaj 'glasnejše, zdaj tišje, strasten literaren boj, ki se suče posebno okoli vprašanja, ali je objektivni realizem¹⁾ upravičen, ali so snovi, ki jih uporablja ta smer, umetniške, ali ne, in je-li način, po katerem uporablja te snovi mlajši pisateljski naraščaj, dopusten, ali ne. — Ni ga skoro dneva, da nas ne bi doletelo dvomljivo veselje, da se seznanimo s kakim novim, kritičnim »talentom«. Vse govori in piše sedaj o umetnosti, prav kakor, da je le-ta kaka srenjska paša, na katero sme gnati vsakdo svoje sestradane — misli. Poleg neznatne peščice dobrih ocen prihajajo na dan take neslanosti, take fraze, da se je res čuditi smelosti njih duševnih očetov.

Nekateri teh »kritikov« devajo realizem kratkomalo v nič; odrekajo mu vsako pravico do obstanka; kličejo zlasti radi na pomoč »moralo« ali celo »dogme« ter odločno zahtevajo, da naziraj umetnik svet skozi neki »idealistični pajčolan«. No, s' takimi, seveda nedokazanimi in — nedokaznimi trditvami pričajo pač le sami o sebi, da sodijo ne samo svet, ampak še bolj umetnost skozi sicer manj idealistični, a tem mračnejši pajčolan tesnosrčnosti in naivnosti.

Nekoliko svobodnejši, nego ti nerazsodni kritikastri, so nekateri drugi člankarji, ki realizma ne zavračajo kar »a priori«, katerim pa se vendarle pozna, da ne vedo prav, kam bi se deli. Danes hvalijo, jutri grajajo; vse njih razpravljanje visi nekam v zraku, fraze so pri njih na dnevnem redu, prav po Goethejevem receptu: »Wo Begriffe fehlen, da stellt ein Wort zur rechten Zeit sich ein.«

Spričo te mizerije v naši kritiki mi bodi dovoljeno, da, opiraje se na kratek, »Schweine« naslovljen članek nemškega umetnika in pisatelja Hermana Bahra, ožigosam vsaj nekatere kričee napake naših »ocenjevalcev« in, razbistrujoč stališče pravih poznavateljev

¹⁾ Tako hočemo imenovati to smer. Izraza „naturalizem“ se nalašč izogibljemo; zakaj, o tem pozneje.

umetnosti napram realizmu, napišem nekako, seveda nepopolno »apologijo« te smeri.

Omenjeni članek Bahrov je provzročila kontroverza o neki realistični sliki, katera visi letos v monakovski secesiji. Na tej sliki je upodobljena kopa prasičev¹⁾ . . . Slika je naslovljena: »Mir v svinjaku«.

Ta snov je bila povod najstrupenejšim napadom na dotičnega umetnika, napadom, ki pa niso prihajali toliko od resnih kritikov, nego bolj iz neveščega občinstva, ki ima povsod navado, da zanikuje, kar mu ne prija, ali česar v svoji umstveni in čustveni omejenosti ne razume. Dasiravno se ni mogel nihče ubraniti velikemu umetniškemu vtisku one slike, se je vendar poudarjalo, da take in enake snovi niso za umetnost, in zabavljali so slikarju, češ, da je »ekscsesiven naturalist«.

To postopanje »kritike« Bahr rezko obsoja. Nazor, da so stvari, katerih sploh ni smeti slikati, se zdi Bahr naravnost neumetniški. Vse stvari, piše Bahr, imajo pravico, da pridejo po umetnosti do svoje absolutne, splošne veljave, čeravno so nekatere zato bolj pripravne od drugih. Vse stvari so vendar samo pojavi večnega v slučajnem, in naloga umetnosti pač ni nobena druga nego ta, da jim ona snemaj ovoj površne vsakdanjosti ter nam jih prikazuje take, kakršne so po svojem bistvu.

To pa velja za vse stvari brez izjeme; razlika med posamičnimi predmeti je samo v tem, da se dado nekatere lažje uporabiti, da leži pri nekaterih lepota takorekoč na površju, a pri drugih treba velikega napora, velike genialnosti, predno se jim pride do skritih krasot. Krepkega umetnika seveda mičejo vprav take trdovratne stvari najbolj, kajti le na njih mu je mogoče pokazati in dokazati svoj izredni talent. Skozi vse oklepe, pajčolane, goščave izkuša genialni umetnik prodreti do ujete, začarane lepote; neprenehoma išče v svoji notranjosti onih čustev, ki bi mu na mah rešila vse skrivnosti. Ko pa pride res tako daleč, da vidi povsod skozi zunanjo lupino na dno, se mu morajo umakniti vsi razločki med boljšimi in slabšimi, med bolj ali manj vzviženimi predmeti; vsi mu postanejo enako dobri, enako vzvišeni, v vseh opaža isti lepi obraz, obraz svoje čuteče duše.

¹⁾ »die sich wollüstig verdauend gelagert, mit Inbrunst dem Genuße des Lebens hingegeben, von Behagen schnaufend, einem meditativen Schlummer überlassen, während ein anderes (scil. Schwein) einsamer im Gemüthe und mehr zum Eremiten angelegt, wie von inneren Scrupeln getrieben und um die Räthsel der Welt besorgt, von der Herde weg gegen ein glänzendes Feld hin, langsam und in Gedanken verstrickt geht . . .«

V podkrepilo tem svojim trditvam navaja Bahr nekatere izreke Goetheja in Schillerja, ki sta se mnogo in jako rada bavila s temi vprašanji.

Tudi Goethe je spočetka ločil snovi v bolj umetniške in manj umetniške, češ, da je od stvari samih zavisno, ali nam vzbujajo vzvišenejša, ali pa navadnejša čustva. Pozneje pa je pač izprevidel, da so stvari same po sebi mrtve, in da je le od človeka, rabečega jih kot izraz svoje notranjosti, zavisno, kaj iz njih napravi, kako veljavo jim da; izprevidel je Goethe, da zanima umetnost obče človeštvo le zaradi tega, ker mu prikazuje stvari, ki niso le stvari v vsakdanjem pomenu, ampak tiči v njih tudi nekaj občečloveškega, to je: umetnikova duša, umetnikovo čustvo. »(Es) deucht mir das Leere und Gehaltreiche mehr im Subject, als im Object zu liegen. Das Gemüth ist es, welches hier die Grenze steckt, und das Gemeine oder Geistreiche kann ich auch hier wie überall nur in der Behandlung, nicht in der Wahl des Stoffes finden« ... pravi Schiller. In Goethe se je izjavil l. 1827. napram Eckermannu: »Unsere deutschen Aesthetiker reden zwar viel von poetischen und unpoetischen Gegenständen ... im Grunde aber bleibt kein realer Gegenstand unpoetisch, sobald der Dichter ihn gehörig zu gebrauchen weiss.«

Potemtakem je naravnost brezmiselno, ako govori kdo glede naše »svinjske« slike o »naturalizmu«. Množica seveda še vedno misli trdno, da treba soditi po snoveh, a ne po načinu, kako se katera snov obdeluje. »Kdorkoli piše o delavcih, o bedi, o nedostojnosti, njega smatra (namreč množica) za naturalista, dočim se kretaj idealist v fraku med samimi principi.« Zato treba vedno in vedno poudarjati, da je brez pomena, kaj kdo riše, pač pa, da je odločilnega pomena, kako riše: ali nam predočuje predmete samo v njih vsakdanjosti, torej diletantovski, ali pa kaže v njih kot v simbolih nekaj notranjega; ali iztika samo zunanjo lupino stvari, ali pa izkuša prodreti do njih absolutnega pomena. In ker prasiči na tisti sliki niso izključno le prasiči, nego obenem predstavniki razmišljajoče ponižnosti, tihe sreče in gorke vdanosti, zato je stvaritelj tiste slike takisto pravi umetnik, kakor tisti, ki izkuša doseči iste čustvene efekte s sliko, recimo kake pokrajinske ali samostanske idile.

Snov torej pri umetniškem ustvarjanju nima pomena. Iz tega sledi, da tudi ne morejo imeti pomena vsi oni pomisleki, ki bi jih kdo stavil s kateregakoli snovnega stališča. Taka stališča so n. pr. moralno, versko, narodno i. t. d. Vsa ta stališča namreč delajo razlike med snovmi samimi in snovem samim pripisujejo odločilno

važnost v umetnosti. S takih stališč razpadajo vse snovi v moralno-umetniške in nemoralnoneumetniške, oziroma v verskoumetniške in brezverskoneumetniške, oziroma v narodnoumetniške in narodnoneumetniške i. t. d. Jasno je ko beli dan, da so krive vse take razdelitve; umetnost ni, da bi visela tej ali oni stvari z nosa, kakor pu-ranu capetelj.

Kot odločilen faktor v umetnosti smo spoznali v prejšnjih vrsticah nekaj povsem drugega, snovem, ki so indiferentne, celo nasprotnega. Rekli smo, da v umetniških proizvodih ni gledati na snov, pač pa na to, ali je sploh, in kako je v njih upodobljena umetnikova notranjost.

Kaj pa je umetnikova notranjost? Nič drugega, nego njegova individualnost, njegova subjektivnost. Kje pa tiči le-ta? Razume se, da se ne prikazuje v objektivnem, umstvenem delovanju umetnikovem, temveč edino le v njegovem čuvstvovanju in v pojavih tega čuvstvovanja. Potemtakem bi smeli reči: Kdorkoli upodablja svoja čuvstva v katerisibodi snovi, ta je umetnik.

Toda priznamo, da bi bila taka opredelba še pač nezadostna. Namen umetnosti je vendar tudi, da deluje na ljudi; torej mora umetnik svoja čuvstva upodabljati na tak način, da čuti tudi še kdo drug isto, kar je čutil on sam; upodabljanje mora biti tako, da preko občutkov, ki nam jih zbuja, ali pa tudi ne zbuja snov sama, čutimo z umetnikom. Snov mora priti čim bolj v ozadje, umetnik čim bolj v ospredje . . .

Sedaj pa samo še vprašamo, katera izmed svojih čuvstev sme umetnik izražati, in na katere načine izmed preobilice vseh onih, ki ustrezajo zahtevam našega prejšnjega dokazovanja, jih sme izražati, da je njegovo delo še umetniško?

Ako tvorne in potemtakem tudi receptivne umetniške nadarjenosti nočemo omejiti le na nekatere kulture, ali vere, ali narodnosti, ali celo le na nekatere osebe, ki bi bile tako srečne, da bi imele v monopolskem zakupu umetniška čuvstva in načine umetniškega ustvarjanja — oziroma — ako nočemo pripoznati prav toliko bistveno različnih »umetnosti«, kolikor je različnih kultur, ali ver, ali narodov, ali celo oseb — in da tega nočemo, je pač jasno vsakomur, kdor ve, da vse te »bistveno različne« evropske, arijske, krščanske, slovanske itd. »umetnosti« niti niso, niti ne morejo biti kedaj v istini bistveno različne, nego, da bi jih spajalo navzlic vsemu našemu razkranjanju in omejevanju vedno in vedno nekaj bistveno skupnega — »umetniškega«, od postranskih atributov »evropska«, »arijska«,

»krščanska«, »slovanska« itd. različnega — skratka, ako nočemo zagaziti v ta absurdni dilema in se sprijazniti ali z monopolizovanimi umetniškimi čuvstvi in načini, ali z brezštevilnimi, »bistveno različnimi« umetnostmi: moramo reči, da so za umetniško ustvarjanje porabna katerasibodi človeška čuvstva, in takisto porabni katerisibodi načini. Kdorkoli upodobi v katerikoli snovi katerosibodi izmed svojih čuvstev na katerisibodi, toda tak način, da more preko snovi čutiti z njim tudi še kak drug človek, tisti je umetnik¹⁾ v najširšem, občečloveškem pomenu besede.

Iz tega stavka sledi drugi:

Umetnost v najširšem, občečloveškem pomenu besede je izražanje notranjosti kakega človeka po kaki snovi, izvedeno na tak način, da morejo čutiti preko te snovi tudi drugi ljudje tisto, kar je čutil izraževatelj. —

Na podlagi teh dveh opredelb odgovorimo brez težave vsem onim radovednim kritikom in »stališčarjem«, ki povprašujejo: »Kaj je čisto človeškega ali občečloveškega v umetnosti?« — Kaj drugega neki, nego čuvstvovanje in izraževanje čuvstev na tak način, da se budi sočutje! Najsi bo kdo mohamedanec, ali katolik, ali fetišijanec, Jesaja, Prešeren, ali Byron — ako je le krepak umetnik, učinka na nas ne izgreši. Slovani nismo vsi, kristjani nismo vsi, brezverci nismo vsi, »moralni« nismo vsi, a vsi normalni ljudje vsega sveta čutimo, vsi izražamo svoja čuvstva, vsi poznamo sočutje.

Razlika je le v načinih, kako čuvstva izražamo, torej le na formalno stran. Razlika mora biti torej tudi v umetnosti, a tudi ondi le v načinih umetniškega izražanja, potemtakem zopet le v formalnem obziru.

O teh načinih, o teh formalnostih v umetnosti govori estetika, ali bolje rečeno, govore estetike. Zato konstatujemo prav lahko mohamedansko, slovansko ali celo Aristotelovo estetiko, a ne moremo takisto govoriti o mohamedanski, slovenski ali Aristotelovi »umetnosti«, nego le o eni in isti umetnosti kat' exochén.

¹⁾ Vsaki človek je kos umetnika. Med velikim umetnikom in navadnim človekom je v tem obziru le kvantitativen razloček. Kali umetniškega daru, čeprav po ogromni večini nerazvite, imajo vsi ljudje, in morajo jih imeti, kajti sicer ne le ne bi mogli aktivno ustvarjati, nego tudi pasivno ne bi mogli sprejemati nikakršnih umetniških vtiskov. Veliki umetniki bi ustvarjali vprav zastonj, ali kvečjemu v lastno zabavo. — To misel prav lepo izražajo A. Grūna besede, da zadnji poet pojde s tega sveta, kadar umre zadnji človek.

Kakor vse imenované estetike, tako tudi krščanska ali celo katoliška estetika ¹⁾ ni nič »občnega«; tudi ona zagovarja izmed legije veljavnih ali pa tudi neveljavnih načinov umetniškega ustvarjanja samo eden tak način.

Ako pa krščanska estetika ni nič občnega, tudi krščansko stališče, ki na njej sloni, ne more biti občno. A bržko to stališče ni občno, že ni umetniško stališče. To je namreč samo eno in občečloveško. Kdor tega ne vidi, je podoben človeku, ki sodi po konju vse — četveronožce.

Kar smo tu rekli o krščanskem stališču v umetnosti, velja seveda za vsa druga ekskluzivna: narodna, verska, ateistovska, nemoralna in bogsigavedi katera stališča še; vsako izmed njih je omejeno, torej ni umetniško.

Ker je umetnost občečloveška, mora biti tudi umetniško stališče občečloveško in mora obenem sloneti na tem, kar je v umetnosti občečloveškega.

Tak važen občečloveški moment v umetnosti pa je pred vsem čuvstvo.

Umetnika si ne moremo misliti brez globokega čuvstva. Dočim navadni ljudje svoje srce zanemarjajo ali celo zatirajo, ker bi jih mehkočutnost ovirala v krutem boju za obstanek, v katerem odločujeta le premoč uma in premoč telesa — črpa umetnik vse svoje sile prav iz čuvstva. Najsi bo tako ali tako, vedno je neguje, vedno je spoštuje; z vsako žilico svojega bitja se mu vdaje, kjerkoli more, je izkuša upodobiti. Čuvstvo mu je edini suveren pri umetniškem ustvarjanju. Temu suverenu pokorava vse drugo, podjarmlja ideje ²⁾ prav tako, kakor snovi, vzete iz realnega sveta. Tudi ideje mu niso nikdar glavni ali celo edini smoter v umetnosti. Tudi one veljajo umetniku le toliko, kolikor in kakor jih baš rabi za izražanje svojih čuvstev, kolikor jih »nazira« s srcem, bodisi, da je to naziranje trajno, ali pa, da ga je preobladalo samo v trenutku ustvarjanja. Tako je stališče vsacega zavednega umetnika, in tudi Goethe se je o njem točno iz-

¹⁾ Mimogrede bodi omenjeno, da je tudi katoliška estetika sama po sebi že napačna. Kakor smo zgoraj videli, je estetika glede umetnosti edino le nauk o umetniškem izražanju, torej povsem formalna. Katoliška »estetika« pa je prevesno snovno materialistična, kar dokazuje že sam značilni pridevek »katoliška«.

²⁾ »Die Ideale sind etwas in der Natur Vorhandenes, also für den Künstler ebensogut ein Rohstoff, wie irgend ein Gegenstand, bloss feinerer Art. . . . Richard Dehmelt: Lebensblätter, pag. 14.

razil.¹⁾ Čuvstvo je umetniku telo, snov samo obleka, ki se mora prilegati telesu.

Naivno bi bilo torej, ako bi kak kritik trdil, recimo o Heinejevi pesmi »Wallfahrt nach Kevlaar«, da jo je mož zložil nalašč in zgolj zato, ker se je hotel poleg vsega svojega »brezverstva« »pokloniti vzvišeni, vsakomur imponujoči krščanski ideji in dogmi«; Heine v tej pesmi ni upodobil niti krščanske ideje, niti dogme, nego izključno oni posebni čut, ki obhaja človeka, kadar sreča procesijo pobožno prepevajočih romarjev. Hoteč to čuvstvo izraziti, je uporabil omenjeni motiv, ne da bi bil poprej dolgo premišljeval, ali je krščanski, ali pa drugoverski.

Nekaj povsem sličnega pripoveduje Julij Hart²⁾ o francoskih dekadentih in simbolistih; pravi namreč, da le-teh verska čuvstva ne zanimajo toliko kot verska čuvstva, nego kot umetniški porabna čuvstva sploh.

Čuvstvo je torej »conditio sine qua non«, je bistvo vsega umetniškega ustvarjanja. Kakor je gotovo, da nedostojni prizori umetniškemu proizvodu ne kratijo absolutne, umetniške vrednosti, tako gotovo je tudi, da nedostajanja krepkih, pristnih čuvstev ni moči nadomestiti z vzvišenimi idejami ali z moralizujočimi tiradami. Kajti, da je to mogoče, potem bi izginila sleherna razlika med poezijo in filozofijo, etiški nadahnjene kritike bi bile ideal vsemu umetniškemu stremljenju.

Kjer je snov prva, bodisi iz moralnih, verskih ali formalnih ozirov, tam ni umetnosti. Resnico tega stavka spoznavamo dan za dnem.

Kdo se ni že dolgočasil ob lepo zvonkljajočih rimah naših domačih, formalistovskih eklektikov! Vse nahajamo v njih proizvodih: vzvišene ideje, dovtipne »pointe«, gladke verze — samo nečesa v njih ni: v njih ni gorkih, resničnih čuvstev. Ti »spevorečniki« ali nimajo samosvoje individualnosti, ali pa je ne znajo pokazati. Od naših Prešernov, Levstikov, Gregorčičev so podedovali pač izvestne snovi in vnanje oblike, a nezmožni so, da bi to mrtvo dediščino sami iz sebe poživiljali. Misel, ideja in stik — to jim je vse, čuvstev pa ali sploh nimajo, ali pa se ščeperijo s ponarejenimi. In vendar so zlasti krepka,

¹⁾ »Ich habe all mein Wirken und Leisten immer nur symbolisch angesehen und es ist mir im Grunde ziemlich gleichgiltig geblieben, ob ich Töpfe machte oder Schüsseln.«

²⁾ Julius Hart, Geschichte der Weltliteratur II. pag. 965.

iskrena čuvstva, česar iščemo pri vsakem umetniku, dočim si idej in misli pribavimo bolj pregledno v katerisibodi učeni knjigi.¹⁾

Posebno, kadar zaidejo ti naši literatje na strogo versko polje, postanejo skoz in skoz frazasto-banalni; da pišejo in pesnikujejo »in usum delphini«, to se jim vidi iz vsake vrstice, in neka vsiljiva tendencioznost jih dela naravnost neprebavne. Kot snovni materialisti seveda mislijo, da take njih proizvode že verska snov sama povečuje in povišuje, toda motijo se; psalmom n. pr. ali pa pesmi »dies irae, dies illa« one pretresujoče sile nikakor ne daje snov, nego edino pesnikova duša. To se razvidi že iz tega, da te pesmi ne delujejo nič manj na ateista, nego na žide ali kristjane.

No, in kaj naj rečemo o naših brezspolno-idealistnih, guvernantovskih romanih, ki so nekaterim naših kritikov tako na srce prirasli, da si brez njih slovenske literature niti misliti ne morejo? Sodba in — obsodba pač ni težka. Tudi ti »romani«, ne glede na to, da ne slikajo življenja resnično, česar jim mi s svojega stališča niti ne štejemo preveč v zlo, delujejo večinoma s ponarejenimi čuvstvi. Kakor teh romanov avtorji, tako so tudi njih »junaki« brez sleherne individualnosti; liki »vitezi žalostne postave« se vlačijo od prizora do prizora, vzdihujoč pod hladno lesenostjo svojih marionetovskih duš. To je smrtni greh teh romanov; spričo tega greha jim vsi »pošteni, svetli prizori«, vse »podobe vzornih kreposti« ne pomagajo nič, pa naj jih je še toliko nakopičenih po njih peglavjih; ti romani ostanejo, kar so: izrodki slabotnega diletantizma, kateremu ni mesta v umetnosti.

¹⁾ Ob njih razmišljajočih in »pojasnjujočih« proizvodih prav radi pritrjujemo Richardu Dehmelu, ki pravi:

Will ich dir meine Gedanken reichen,
Schreib' ich Artikel oder dergleichen.
Gedichte sind keine Abhandlungen,
Meine Gedichte sind Seelenwandlungen;
Selbe vollziehen sich aus Gefühlen,
Die den ganzen Menschen aufwühlen . . .

(Konec prihodnjič.)

Fata morgana.

Piše Evgen Štefanič.

V.

(Dalje.)

o sta se Perič in Nemec vračala v mesto, je dejal spotoma le-ta tovarišu:

»Imenitna goska je tvoja nevesta! Kdo ve, ali ti ne uide prvi večer po poroki? To je dekle iz srednjega veka; noče razumeti, čemu je poklicana ona in vsaka ženska sploh. Jaz se le čudim, da se je tebi vdala.« —

»No, stalo me je tudi precej truda.«

»Verjamem.«

Molčala sta nekaj časa.

»Sicer pa naj do poroke vlada ona, po poroki pa bom jaz. — Napačna pa vendar ni; znaš, to je tudi posebna slast, dobiti za ženo tako nedolžno, naivno igračko. — A propòs! Kaj ti je bilo treba govoriti o preobratu moža v zakonu?«

»Oprosti, nevede sem začel«, je dejal Nemec ter se potuhnjeno muzal. Perič se je takoj pomiril ter je dobrovoljno dejal prijatelju:

»Ivan, zakaj se pa ti ne lotiš Olge? Ona je tudi bogata in ni napačna.«

»Premodra je za-me,« je dejal ironski Nemec ter se mefistofelski zasmel — »in pa meni se tako dobro godi brez vezi —!«

»Kam pojdeva nocoj?« — je vprašal po kratkem molku Perič.

»Kam?! K Lizi seveda!«

Vesel Peričevega predloga, je udaril Perič parkrat z bičem po konju, da je jel dirjati in sta bila znanca prav kmalu v mestu in v gostilnici »Pri Lizi«.

V ozki, ne posebno čisti Zamorski ulici je bila stara gostilnica, ki se je še vedno imenovala »Pri Lizi«, dasi ni bilo ondu že davno več one Lize, po kateri so imenovali gostilnico.

Perič je bil tam vsakdanji gost, ki je obično pripeljal s sabo še kakega znanca; včasih jih je pa bila velika razposajena družba v mali zakajeni, gospodi odločeni sobi. Kadar pa je bil Perič sam, ga je bujna plavolasa točajka Netka zabavala v dolgih večerih, sedeč po dovršenih opraviilih poleg njega.

Ko je tisti večer stopil z Nemcem v gosposko sobo »pri Lizi«, je bilo že več drugih gostov, samih Peričevih znancev. Naročene večerje jima pa ni prinesla Netka, ampak druga mlajša, izzivajoča lepotica kostanjevih las in temne polti.

»Pepica, kje je pa Netka?« jo je sladko vprašal Perič ter jo prijel okoli pasu.

»Stoj!« je rekel Nemec; »te se mi ne dotikaj; kaj ne, Pepica, da si samo moja?«

»Eh, kako pa«, je dejala ta; »Netka pa pride pozneje — obe prideva,« je dejala pomenljivo Nemcu.

Gostje so izpraševali Periča o novem mestnem vodovodu, in pogovor je postal splošen in živahen — kar eden izmed družbe pogleda na uro ter vzklikne, da skoro zamude predstavo; tedaj so naglo plačali in odšli v gledališče.

Nemec in Perič sta ostala sama, a kmalu sta se jima pridružili Netka in Pepica.

Pili in kadili so vsi štirje ter bili čim dalje boljše volje. Prijatelja sta šla vsaki na drug konec mize, da sta bila lahko še bolj prosta ter lahko še bolj intimno občevala vsaki s svojim dekletom, včasih tiho šepetaje, včasih pa se glasno smejoč.

»Glej, Pepica, kako lep parček sta Netka pa Perič! Kaj ne da, človek bi ju kar naslikal!«

»Ka-a-aj?« je vprašal raztegnjeno Perič, ki ga je bilo imenovanje njegovega imena zmotilo v sladkem občevanju.

»Ivan — gospod Ivan pravi, da sta vidva kaj lep par, in da bi vaju najraje naslikal.«

»Saj je fotograf-amateur, naj le poskusi svojo pripravo!« je rekel Perič.

»Res, krasna misel — saj do mojega doma je le par korakov; vrnem se takoj.«

In hotel je iti.

»Ti si pa res fotograf-specijalist, da fotografuješ tudi po noči!« se mu je rogala Perič.

Nemec je bil nekoliko v zadregi, in da bi to prikril, se je glasno prisiljeno zasmeljal, Perič mu je pomagal, a točajki, ne vedoč, zakaj se smejata prijatelja, sta se tudi smejala s srebrnima, zvonkima glasoma.

Smejali so se tako vsi štirje nekaj časa, in ko so nehali, je začel zopet ta ali drugi, in zopet so udarili vsi v glasen, vprav epidemijski smeh.

Ko so črez nekaj časa vendarle nehali, je rekel Nemec s prisiljeno resnim glasom:

»Jutri prideva opoldne sem obedovat; prinesem s seboj aparat in vaju naslikam tako objeta, kakor sta sedaj. Imenitno!«

Privil je še on Pepico k sebi ter dejal:

»Glej, tak-le parček sta vidva.« —

Pozno je že bilo, ko sta prijatelja ostavila gostilnico »pri Lizi.«

»Ti, ti Nemec«, je jecjal Perič, nekoliko vinjen, »pa da bi ona slika . . .«

»Ne bodi siten; saj napravim le eno sliko in jo dam tebi, da se boš včasih zabaval še ob spominih.« —

Ko je Nemec videl, kako Perič nesigurno tava, kakor da bi šel po temi, mu je zaigral krog ustnic oni čudni, njemu lastni mefistofelski nasmeh. Sam pri sebi pa je dejal: »Škoda bi vendar bilo, da bi se obesila Dana na to-le nacifrano budalo — in z njo vsa ona dota in ves oni sijaj!« —

Drugega dne po obedu je Nemec res naslikal Periča v objetju z Netko; doma je sliko izvršil in naredil še eno tako. —

Zvečer sta bila že zopet »pri Lizi«. Sedela sta ob svoji navadni mizi, a sama in malobesedna.

Točajki sta imeli opraviti okoli gostov v drugi sobi.

»Jutri bo torej odhodnica Danina in njene matere?« je vprašal po daljšem molku Nemec.

»Jutri, da«, je dejal Perič — »saj prideš?«

»Ne utegnem, imam službo.«

Umolknila sta zopet. Perič je vrtel v roki kupico vina, Nemec pa si je s prsti v laseh podpiral glavo.

Znaš, Franjo, da si ne bi bil nikoli mislil, da si tak naivnež v ljubezni; objemi krog pasu, poljubi na čelo, na roko — to je vse, kar smeš pri svoji nevesti.«

»Kaj morem, ako ni drugače?«

»Pri takih treba — odločnosti; na videz ti bo huda in v tistem hipu morda tudi v resnici huda — potem bo pa na samem premišljevala, da je tvoja strast vendarle lepa, in privadi se tvojim burnim objemom in vročim poljubom; in ko se prepriča, da te k temu sili strastna ljubezen, se ji še bolj prikupiš.«

»Tudi o njej — o Dani, misliš tako?«

»O vseh enako.«

Perič se je zamislil. —

Vreme je bilo že več dni deževno, vlažno in gorko, in Nemec, katerega je vselej ob takem vremenu mučila nevralgija, je bil prav slabe volje. Čakala niti nista, da prideta Netka in Pepica, ampak odšla sta nenavadno zgodaj.

VI.

Tisti večer, predno sta odpotovali Dana in nje mati, je bila v Rošerjevem salonu večja družba.

Razen Olge in Periča ter Rošerjevih — je prišel tudi Nikola z mestne šole nalašč za to priliko — dalje Josip Vid, jurist v poslednjem letu, ter njegov brat Milan, gimnazijski profesor; mlad, parfumovan lajtnantček s skrbno zaokroženimi brčicami in tesno se oprijemajočo uniformo; lepa, mlada in vesela učiteljica, Josipa Vida zaročenka; poštna upraviteljica, neznatna, tiha stvarca, katere ni nihče zapazil, razen, kadar so ji ponujali jedi; in naposled dve mestni dami, Danini prijateljici — ena izmed njiju, Zdenka, fina, jako muzikalna, zelo nabražena, toda že stara kakih osemindvajset let; Dano je učila klavir. Zdenka in Dana sta se imeli prav radi, in kadar je Dana bivala v mestu ter se učila glasbe, krojitve, risanja in šivanja, ji je bila Zdenka ljuba družica.

Z Zdenko je še prišla lepa, mlada, interesantna gospa Elza, katero je Zdenka tudi učila klavir; predstavila jo je bila Dani že pred letom dni. Bila je ta gospa Elza soproga Poljaka Vronskega, a čudovito tiha in skromna. — O svoji mladosti in o svoji rodovini Vronska ni govorila nikdar, dasi je Zdenka poskušala večkrat izvedeti kaj iz nje, osobito zato, ker so jo včasih mučili čudni dvomi. — O svojem možu je pa često govorila, pravila tudi, kak čudak da je; a Zdenka ga ni videla nikdar, dasi je hodila Vronsko poučevat na dom že celo leto.

Iz pogovorov in iz vsega ponašanja je sicer Zdenka kmalu razvidela, da je Elza Vronska najbrže iz prav preproste rodovine in neizobražena, a vse to je znala Elza jako spretno prikrivati in sicer ne najmanj z modro redkobesednostjo, ki pri ženskih ni baš tako navadna, a jo zato moški tem bolj čislajo.

Poleg tega je bila Elza jako plemenitih misli in vedoželjna, in Zdenka jo je imela res rada.

Dasi je bila videti bogata, je Elza vendarle živela preprosto; niti ni zahajala v mnoge rodbine, niti ni sprejemala mnogih posetov, niti ni potratno živela.

Ko je Zdenka po očetovi smrti ostala z materjo s praznima rokama, je ponujala svoje zmožnosti po časopisih, in prav po tej poti

se je z njo seznanila Elza, katero je učila Zdenka razen klavirja tudi petje in francoskega jezika.

Elza je bila vitke, lepe, polne rasti s krasnim, finim izrazom in posebno lepimi, globokimi, izrazitimi očmi pod gostimi, jako razkroženimi obrvmi in gostimi, dolgimi, kostanjevimi lasmi, katere si je na lahko in rahlo spletala, tako da so ji vedno uhajali preko ušes. Nje obraz je bil vedno čudno strog in resen ter tako bled, da je bilo videti, kakor da boleha ta ženska za bledico.

Zdenka in Dana sta večkrat govorili o njej - ter si rekli, da je gotovo v svojem življenju izkusila kaj izredno bridkega, ker je tako otožna in do vseh nezaupna.

Zdenka jo je vpeljala med svoje znance ter ji predstavila tega in onega; a Elza se je kazala vselej tako boječo, tako nezaupno in najrajša se je ogibala novega znanja.

Ko je nekoč prišla Zdenka - nenadoma k Elzi, je srečala tu njene soproga Vronskega, sicer že postarnega, a jako olikanega in naobraženega moža. Odslej je niso več mučili dvomi o Elzi, in postala je njej in Vronskemu prav intimna prijateljica.

Ker Vronska nista imela nič otrok, je sprejela Elza od siromašne matere triletno dekletce; a ko je je dobro nahranila, oblekla in obula, jo je zahtevala mati nazaj, češ, da ji sosede očitajo, ker je zavrgla svojega otroka. —

Zdenka je bila tudi priča marsikateremu burnemu prizoru med Elzo in Vronskim; često sta se pri obedu sprla. Za neznatno malenkost, za nedolžno besedo, katero je Elza razumela krivo, je včasih vzkipeła, in ob takih prilikah se je pojavila vsa njena neomika.

Dasi je Zdenka kot nepristranska svedokinja morala skoro vselej obsoditi njo ter pritrditi Vronskemu, vendar ji Elza tega ni štela v zlo, in kadar je odšel nje soprogo po svojih trgovskih opravilih, je bila kmalu zopet tiha, skromna, boječa Elza . . .

Tudi Dani se je bila Elza navzlic vsem svojim posebnostim prikupila, in zato je pisala ona Zdenki, naj pripelje na nje odhodnico tudi Vronsko s seboj. — O Vronskem seveda ni bilo misliti, da pride s soprogo vred, ker je vedno pravil, kako mora živeti redno kakor ura; pa saj so že bili navajeni znanci videti na sestankih in posetih lepo, mlado Vronsko samo . . .

Mladi lajtnantček, videč skrivnostno, interesantno damo in v svesti si svoje neodoljivosti, ji je jel takoj dvoriti. Tudi pri večerji je sedel poleg nje, ji stregel prav brižno, se ji nerodno laskal ter hitel zmagovito si sukati brčice, pomenljivo upiraje svoje glupe oči v njene.

Elza se mu je le nasmihala, a govorila je po svoji navadi prav malo — segrela pa se zanj čisto nič ni.

Ko je pozneje sedel lajtnant poleg Josipa Vida in ga je ta dražil z lepo ženo, mu je nevoljno odgovoril:

»Ba, čemu mi bode, ko je mrtva kakor kamen!« —

A Josip Vid je nato pripomnil nekaj o kislem grozdju . . .

Profesor Milan Vid je pa sedel poleg Zdenke ter se divil nje duhovitosti in izobraženosti, a še mnogo raje so mu uhajale oči na mnogo lepši vis-a-vis — na živahno učiteljico, mnogo lepšo zaročenko mlajšega njegovega brata. Olga je sedela poleg Rošerja, nasproti svoji ljubljenci Dani; le-tej je bila Peričeva nenavadna vsiljivost nocoj skoro zoprna, osobito, ker je dobro opazila, da se ogreva tem bolj, čim več pije raznovrstnih vin.

Da bi oni fini Perič ne poznal mere v pijači! In vendar res; takega ni še videla nikoli!

Po večerji so prosili Zdenko, naj bi jim zapela. Ni se dala dolgo prositi.

Ker se je spremljevala najrajša sama, je sedla h klavirju.

Igrala je dovršeno, a njen mehki, ljubko topli glas je zazibal vso družbo v nekako sanjavo blaženost, kar se dogaja vselej pri umetniških užitkih po — izvrstnem obedu.

Zdenka je potem še zaprosila Josipa Vida, da je z njo zapel duet iz neke opere, Olga ju je pa spremljala.

Rahločutni, senzitivni Dani je šla glasba res do srca, in globoko jo je čutila.

Drugi pa so se le delali, kakor da umetniški uživajo; zaklopili so oči ter tako, napol dremaje, prebavljali bogati obed. —

Ko je Perič slišal lahno oddaljujoče se korake, je pogledal brzo k vratom ter videl Dano; naglo je vstal in šel za njo.

»Dana, jaz ti imam povedati nocoj mnogo, mnogo pred tvojim odhodom — iz oči v oči — stopi z mano tu sem v budoarček svoje mame!«

Rekši ji je ponudil roko ter jo odvedel naglo v bližnjo sobico, katero je medlo razsvetljevala raz strop viseča rožnobjna luč.

Povlekel jo je za sabo na divan ter ji hitel šepetati: »Dana, Dana, poljubi me — poljubuj me nocoj, poljubuj mnogo brez konca in kraja za mnogo časa in bodi — moja!« —

Obilo vino mu je močno dišalo iz ust, katera je s silo pritiskal na Danine ustnice, da se kar ni mogla geniti, niti odpreti ust; groza jo je izpreletavala, ko ga je videla tako besnega, pijanega!

Branila se je in ga pehala od sebe, ali njegove roke so jo držale kakor klešče — bil je vedno silnejši in drznejši . . .

S pretrganim, zadušenim glasom je dejala:

»Pustite me, drugače zavpijem!« .

Vstala mu je iz naročja, in ko je planil za njo, tedaj ga je pehnila nazaj s tako silo, da je omahnil na divan; ona je pa zbežala v svojo sobo.

Perič pa je sikal na divanu, vzdihoval v onemogli jezi. »Nemec, Nemec, ta ni, kakor vse druge — jaz bedak . . .«

Dana, ko se je nekoliko umirila, se je vrnila k družbi, vedoč, da bi jo utegnili pogrešati. V njenem srcu je vse kipeló, v njeni duši vse trepetalo.

Ko je vstopila, ji je skočila Olga naproti, ji dela roko okrog pasu in dejala:

»Iz jeze, da te ni bilo tu, sem ves ta čas dvorila lepi Elzi; saj veš, da so lepe ženske moja slabost.«

Ko pa je videla Danin blede obraz, se je kar ustrašila.

»Kaj ti je, duša, angelj?«

»Povem ti potem, ko pojdeva leč — pusti me! — Kje je Perič?«

»Odšel je, ko se je prav kratko in naglo poslovil.« —

Drugo jutro se je Rošerica začudila, da ni bilo Periča na kolo-dvor, in vprašala je Dano o njem.

»Pusti me, mama; ne govori mi več o njem — meni se Perič — in sploh vsi moški studijo, silno studijo!« —

VII.

Rošerica in Dana sta bili sami v ženskem kupeju dunajskega brzovlaka. —

Dasi se je Dana pomenkovala z Olgo pozno v noč in se ji je bila popolnoma izpovedala, ji je bilo vendar še vedno neznosno hudo pri srcu, ter neki notranji čut jo je silil, da se izpove svoji materi, ker drugače ne bode imela miru. In vendar, kako bode mogla materi razložiti, da noče o Periču nič več vedeti? . . .

Glava jo je bolela, oči so ji bile udrte, v sencih ji je pa bilo in jo bodlo tako, da si jih je čestokrat stiskala z obema kazavcema, nabirala čelo in zapirala oči.

»Gotovo sta z Olgo bedeli in govorili vso noč, zato te pa sedaj glava boli,« je izpregovorila mati.

»Govorili sva res dolgo, a tudi potem, ko je ona že bila zas-pala, nisem jaz mogla zatisniti očesa.« —

»Uboga, uboga moja dragica, ali je bil razpor s Peričem . . .«

»Stojte, mama! Nikakor mi . . .«

Tedaj jo je Rošerica prijela ljubeznivo okolo pasu, jo pritisnila bliže k sebi in si položila njeno glavo na svojo ramo.

»Umiri se, dete, izkušaj zaspiti!« jo je tolažila Rošerica.

»Ne, mama — prej ti moram povedati vse, in potem bom morda šele mirna. Toda kaj ne, da z očetom opraviš vse le ti; ti mu piši ter mu reci . . .«

»Storim, dete, kakor ti hočeš!« —

»Veš«, je pričela šepetaje — »ko sta sinoči pela Zorko in Zdenka a Olga ju je spremljala, sem hotela malo iz sobe« . . .

Umolknila je.

»No, in potem?«

»Potem? . . .«

»Je prišel Perič za teboj, kaj ne da?« —

»Da, in bil je tako grdo pijan . . .«

»Ne — zdi se mi, da je bil le dobre volje, otrok moj!«

»Potem je pa bilo še hujše« . . .

Šepetaje je govorila materi na uho, dasi sta bili čisto sami v v kupeju. —

»Dobro, pri očetu opraviš vse jaz, če hočeš in če misliš, da ti ne bode žal.«

»Nikoli, mama, nikoli!« —

Vzela je malo, fino pelerino, se zavila vanjo, naslonila glavico na materino ramo ter zatisnila oči.

Rošerica ji je gladila mehke, svilnate lasce, jo božala preko sencov čez glavo, da je Dana kmalu prav trdno zaspala . . .

Ko se je prebudila, je bila mirnejša, in tudi glava je ni bolela več tako hudo.

Zaužila je s slastjo nekaj jedi in pijače, potem pa je govorila z materjo kakor navadno o vsakovrstnih rečeh.

* * *

Istega dne popoldne se je pripeljal Perič k Rošerju.

Veletržec je sedel v dobro segreti obednici ter prebiral novo-došlo pošto, ko je vstopil Perič.

Rošer ga je pogledal nekoliko začudeno, inženir pa se je delal, kakor da ni razumel tega pogleda, ter stopil naravnost k Rošerju, ki je bil vstal ter mu ponudil roko.

Sedla sta.

»Zdaj ste torej sami?« je dejal Perič.

»Sam — in' ako se ne privadim bolje — danes mi je namreč grozno dolgčas — poletim najbrže še jaz za njima, ko odpravim še nekaj sitnih opravkov.«

»In gospodična Olga, je-li tudi ona odpotovala?« je vprašal Perič, dasi je dobro vedel, da se odpelje ob istem času, kakor Dana, samo na nasprotno stran.

»Tudi, tudi — ali je niste videli davi z njima?«

»Ne; ni me bilo na kolodvoru . . .«

»Ah, kaj mi pravite! Pa ne da bi bili zaspali, ka-li?«

»Zaspal? Vso noč nisem zatisnil očesa!«

»Potem pa ne vem . . .«

»Gospod Rošer«, mu je segel Perič v besedo — »vi si gotovo ne morete misliti, kako jaz ljubim Dano . . . in ta nepopisna ljubezen in pa — mea culpa — tudi vino, ki me je sinoči bilo razgrelo — to je krivo, da sem se ji zameril . . .«

»Mislim si, da so pač le malenkosti; taki razpori se menda često dogajajo med zaljubljenici« — je dejal Rošer — »upam, da ne bode tako hudo.« —

»Ne vem . . . Prišel sem prav radi tega, da bi hoteli vi biti tako dobri ter ji vi pisali, kako . . . no, kako sem skesan in žalosten . . .«

»Bolje bode, če to storite sami«, je dejal Rošer, smejoč se.

»Ne upam si . . .«

»Storite, storite; jaz ji samo povem, da ste bili tu in ste se skesano izpovedali — dasi še ne vem, v čem obstoji vaša pregreha.«

Ker je Rošer uvidel, da mu Perič ne more odkriti usodne tajne, je ukazal prinesiti vina in mrzlih jedi; a inženir se je sedaj kmalu razvedril ter zopet — upal.

Pri večerji pa ni hotel ostati, češ, da ga družba pričakuje v mestu.

Ločila sta se veselo — iskreno kakor vselej . . .

Tretjega dne po odhodu svoje žene in hčerke je dobil Rošer dolgo pismo; ondudaj mu je pisala soproga med drugim tudi to-le:

— »Niso-li bili opravičeni moji dvomi? Kolikokrat sem Ti, posebno zadnje čase, dejala, da mi Perič ne ugaja, ter da nas je od začetka vse le slepil s prikupljivo zunanostjo in ljubeznivostjo! — Zdaj pa sem natanko izpregledala . . . In one stvari, katere smo slišali o njem, tudi niso bile neosnovane — žal, da ne. — Sreča je le, da se je izpozabil, in da ga je Dana zavrгла kar sama od sebe. Da,

ona Te lepo prosi, da ga ji nič več ne omeniš, kakor da ga mi vsi sploh ne bi bili nikdar poznali . . . Revica si ne more odpustiti, da se je zagledala v tega nevredneža, dočim je zavrgla, Bog ve, koliko vrednih mož. Se-li spominjaš, da sem se čudila radi tega? . . . Tvoja sestra nama vedno pravi, da sva pravcati provincijalki, toda jaz Ti povem, da sem se že docela naveličala prisiljenih poklonov in tega hrupnega življenja v stolnem mestu, in da bi že prav rada odpotovala od tod, ako ne bi bilo radi Dane, kateri želim, da se razvedri . . .«

Rošer ji je odgovoril še tisti dan ter ji povedal, da je bil Perič res pri njem, skesan in potrta, toda on prepušča Dani sami, naj stori, kakor hoče; ona bode najbolje vedela, pri čem da je.

Potem je še dodal:

»Stvar mi je pa silno neprijetna, ker sama veš, da nas bodo imeli ljudje radi tega v zobeh . . .«

Nekaj dni je bil potem Rošer še vedno slabe volje.

* * *

Ko je še tisti večer po posetu v vili inženir dobil Nemca, mu je nevoljno povedal, kako sta se razšla z Dano — in da ženska, kakršna je ona, ne odpusti tako kmalu take razžalitve ali morda celo nikdar več.

Nemec se mu je potuhnjeno smejal, potem pa je rekel:

»Veruj mi, da ti odgovori že na prvo pismo, ako ne popolnoma spravljivo, pa vsaj prijazno . . . Dan za dnevom se ji bode zdela stvar neznatnejša, dokler je ne bode smatrala za bagatelo.«

Perič, ki je bil vzkipek v srdcu, ko je bil zagledal Nemca, se je zopet utešil po teh njegovih besedah.

Ko sta se jima pozneje pridružili še Netka in Pepica, je pozabil Perič kraj svoje bujne ljubice kmalu vse.

Nemec pa je bil nocoj bolj zamišljen, tako da je Pepica užaljena zbežala od njega, pričakujoč seveda, da skoro pride za-njo; toda takrat se je zmotila. — Nemec je obsedel pri mizi, podpiraje si glavo, ter je z ironskim smehom motril nasproti mu sedeči parček, Periča in Netko.

»Sedaj je celo slika nepotrebna«, si je dejal.

Kmalu je odšel; Perič pa je še ostal »pri Lizi«. —

Zunaj je bilo silno mrzlo; bril je oster veter ter podil Nemcu v obraz zmrzel dež, da ga je kar skelelo. Upognil je glavo, potegnil

kapo na oči, vtaknil roki v žepe svojega dolgega menč kova ter stopal naglo domov.

»Bogat, bogat in le bogat mora biti človek — vse drugo na svetu ni nič! — Čast — nič, lepota — nič, ljubezen — nič. — Denar sveta vladar — le za denar se treba boriti — seveda ne v službi — ako bi avansiral vsako leto, v službi ne obogatim . . . A ona ranjena golobica se mi ponuja sedaj kakor nalašč . . .«

(Dalje prihodnjič.)

Golobici.

Kam se dvigaš, lepa golobica,
Gori pod oblake v sinji zrak?
Tebi je prešibka perutnica,
V smrt te nese tvoj polet šibak!

V zadnjih hipih v senci vej zelenih
Čaka te golobec beli tvoj —
Prsi krvavečih, prestreljenih
Več ne sme, ne more za teboj.

Tam v višavah sokol sivi kroži,
Žejen tvoje vroče je krvi,
A po tebi tvoj golobec toži,
In srce drhteče ga boli . . .

E. Gangl.

Vasovavci.

Potrkali na okno
Nocoj so ji trije,
Prijazno govorili
Vso noč ji na srce.

A dekle je prevzetno,
In bilo je zaman . . .
Kako pa, da ji danes
Obrazek je rosan?

Ko šel je mimo okna,
Zaukal je na glas,
Zaukal fantič pravi
In šel — k sosedi v vas.

Vida.

Vetru.

Zavej mi veter sem gorak,
Privej mi v sobo sveži zrak!
Tako mi dobro deje,
Kadar tvoj dih zaveje.

Potem lahno na vas, naprej,
Na ono okno tja zavej,
Kjer s cvetkami devica
Zakriva rožna lica!

In tam na ličece lepo
Odloži ji poljubov sto —
V uho pa ji šepči
O rani ti moreči!

P. Kocélj.

O epidemski blaznosti.¹⁾

Spisal Fran Göstl.

godovina nam našteva več primerov, da se je neke vrste blaznost pojavila v večjem obsegu ter se v kratki dobi toliko razširila, da jo smemo imenovati naravnost epidemsko.

I.

Velik je bil vpliv križarskih vojen. Krščanstvo se je takrat prelepo razcvetlo in je praznovalo tisti čas svojo junaško dobo. Papeška moč je dosegla svoj vrhunec, a tudi vladarji so si pomnožili svoje imenje in svoje dohodke; plemenitniki so si pridobili mnogo veljave, mesta so se povzdignila, kmetje si nekoliko opomogli, trgovina in obrtnost sta se razcvetli, znanosti in umetnosti so se pospeševale.

Tolik preobrat je našel na vseh progah duševne in gmotne prosvete seveda velik odmev v življenju in mišljenju zapadnih narodov. Pravi smoter, za katerega se je navduševalo toliko hrabrih viteзов in junakov, se pa ni dosegel docela; svete dežele so bile le za malo časa otete nevernikom, in da bi le-te popolnoma pregnali iz onih krajev, za to je bilo na zapadu vedno manj moči in volje. Tedaj pa se je pojavila čudna nova prikazen: križarska vojna otrok.

Leta 1212. je trdil na Francoskem neki pastir, Etienne (Štefan) po imenu, da se mu je sam zveličar na paši prikazal v podobi ubo-

¹⁾ Ko sem prelistaval razne starejšje zapiske, mi je prišla v roke ta razprava, katero sem pred leti čital v književnem odseku »Slovenije«, a pozneje sem jo nekoliko predelal in izdatno razširil.

Viri:

Güntner: *Seelenleben des Menschen*. Wien & Prag. 1861. (splošno).

Haeser: *Geschichte der Medizin und epidemischer Krankheiten*. Jena. (splošno).

Staré: *Obča zgodovina*. Srednji vek. III. (o križarski vojni otrok).

Schlosser: *Allgemeine Geschichte* V. (križarska vojna otrok). — VI. (bičarji).

Ljubljanski Zvon. 1882. Rutar: »Bičarji in skakači na Slovenskem«.

» 1883. Wiesthaler: »Volkodlak in vampir«.

Valvasor. *Ehre des Herzogthums Krain* (o čarovnicah).

Alte und neue Welt. 1875. Dr. Carl Gravs: *Springerprozession in Esternacht*.

Beermann: *Alt und Neu Wien* (o bičarjih in čarovnicah na Dunaju).

Mnoge beležke iz drugih manjših sestavkov in razprav.

gega romarja ter ga pozval, naj gre dečkom svoje dobe oznanjevat sveto vojno. Na Nemškem pa je oznanjeval križarsko vojno deček Nikolaj. — Francoski romarčki so potovali, povsod gostoljubno sprejeti, proti Marseillu, kjer so se ukrcali. Toda dve njih ladji sta se na morju v viharju potopili, ostale pa so brezbožni in brezvestni kupci polovili ter otroke prodali v sužnost. — Otroci iz Nemčije so romali črez Alpe v Genovo. Mnogi so že med potjo poginili od glada, žeje in vročine ter od nenavadnih težav na daljnem potovanju. Na Genoveškem so nekateri v bližnjih mestih in trgih stopili v službe za pastirje, hlapce in dekle, drugi so se vrnili v domovino vsi revni in nadložni, nekatere pa so sprejeli imovitejši Genovčanje za svoje; tako n. pr. je smatrala rodbina Vivaldi, ki je bila pozneje toli imenitna, kot začetnika svojega rodu ubozega nemškega romarčka.

Oduševljenost za križarsko vojno je bila med mladino splošna. Na Francoskem se je napotilo v sveto deželo blizu 30.000, na Nemškem skoro 20.000 otrok, dečkov in deklic od 8. do 16. leta. Ti otroci so bili živo uverjeni, da brez orožja premagajo in preženo nevernike iz svetih krajev. A tudi mnogi odrasli ljudje so trdno verovali, da se posreči čudesna pobeđa tem nedolžnim otrokom, ter da jih vodi volja božja. — Mnogi otroci, katerih svojci niso pustili od doma, so skrivaj utekli, drugi so pomrli od žalosti, ker se niso mogli ali smeli udeležiti te vojne.

Ni dvoma, da se je takrat blaznost pri otrocih epidemski pojavila in to obenem na Francoskem in Nemškem. Saj je znano, da se v pričetku moške dobe pojavi želja po junaških činih, pogum in predrznost. To gibanje pa so porabili lokavi sužnjetržci sebi v korist; pospeševali in podpirali so po možnosti to mladinsko navdušenje — in to pri tedanji splošni verski prenapetosti in sanjavosti ni bilo ravno težko. Sužnje pa so takrat zelo ropali, kupovali in prodajali, zlasti Saraceni in Tatarji, ki so si na ta način naplenili mnogo bodočih vrlih junakov in pa krasotic za hareme. —

Zgodovina nam poroča še o drugih primerih otroške potoželjnosti. Leta 1458. so romali otroci k Sv. Mihaelu v Normandijo. Večinoma so otroci že med potjo pomrli lakote in mraza; kar jih je ostalo, so jih sužnjetržci polovili ter poslali v robstvo. Tudi znana pravljica o podganolovcu (uporabljena v Wolffovem eposu in po le-tem tudi v Nesslerjevi operi), ki je iz osvetoželjnosti privabil z glasbo ter ugonobil vse otroke nizozemskega mesta Hamelna, ima najbrže nekaj sličné zgodovinske podlage.

II.

Druga, po raznih krajih razširjena bolezen je bila manija za ples in skakanje.

Bilo je l. 1012. na sveti večer. Verno ljudstvo se je zbiralo v cerkvah k polnočnici. A v Kolbingu na Danskem se je sešla dvajsterec kmetov v krčmi in plesala ves čas, ko se je opravljala služba božja. Zato pa jih je duhovnik Rupert proklel, in za kazen so morali celo leto plesati. Tako nam pripoveduje pobožna pravljica, menda najstarejša beležka o skakačih. Nekoliko pač opominja na to prikazen oni divji in razposajeni ples, s katerim so slavili Grki in Rimljani boga Bakha in pa ples, s katerim še dandanašnji razposajenci praznujejo Pusta.

Ples je sploh pravzaprav verskega izvora; saj je v vseh poganskih verah bistven del bogoslužja. Tudi pri skakačih in plesačih zasledimo povsod verski moment. Leta 1375. je začelo v Utrechtu na mostu naenkrat dvesto ljudi plesati, in trdili so, da ne morejo popreje prenehati, predno ne pride duhovnik s sv. Telesom mimo; a most se je udril pod njih težo, in potonili so. — Leta 1375. je začelo ljudstvo v Aachenu v več cerkvah in trgih naenkrat plesati in skakati, in odtod se je ta bolezen razširila brzo čez Holandijo in Belgijo ter ob Renu. Tako se je pojavilo v Kölnu petsto, v Metzu tisoč plesačev in skakačev. Tožili so o raznih boleznih tiskah; morali so jih ovijati z mokrimi cunjami, in potem jim je odleglo. Kot vzrok svojega stanja so navajali, da se jim zdi, kakor da bi stali v krvi, ki jim sega do ust, in boječ se, da ne bi se v nji utopili, so morali skakati. Tudi so imeli razne halucinacije. Mnoge so smatrali za obsedence in jih slovesno zaklinjali, in to je baje nekaterim pomagalo.

Leta 1418. so se pojavili plesači v Strassburgu, štiriintrideset mož in žen; ozdraveli so šele, ko so jih v svečani procesiji peljali h kapelici sv. Vida. (Odtod izhaja tudi ime »chorea major st. Viti« in nemški »Veitstanz«). — Da bi se bila pozneje ta bolezen še kdaj ponovila v tolikem obsegu, ni znano.

Plesači so se protivili tudi duhovščini in tedanji modi, zlasti ondašnjemu obuvalu, kljunasto zavitim črevljem; bili so torej nekakšni reformatorji. Sčasoma so se jim pridružili razni lahkoživci in, hlineč njih bolezen, stregli svoji razkošnosti in poltnosti. —

Ta bolezen je vsekako zelo zanimiv pojav ter spominja na tisto vrsto blaznikov, ki jim pravijo manijaki, ki se ure in ure neprestano zvirajo in skačejo v najraznejših in najnapornejših pregibih, ne da bi se utrudili.

Tudi otrok se je prijel ta bolezen. Leta 1237. jih je več nego sto skakaje in plesaje potovalo iz Erfurta v Amstadt, ki je dve milj oddaljen; več jih je od prenapornosti pomrlo, drugi pa so se baje do smrti tresli spričo čudne živčne bolezni.

Kdo še ni nič slišal o tarantizmu, tistem konvulzivnem plesu in skakanju, katerega s svojim pikom baje provzroči v Italiji živeča tarantela? Dasiravno sodimo, da je pri tarantizmu tudi nekoliko domišljivosti in pa nekoliko sleparstva, vendar je nekaj analogije med njim in preje opisano blaznostjo. —

Skakači so se prikazali v 16. veku tudi na Slovenskem. V Kotoru plešejo še dandanašnji na čast sv. Tripuna (Trifone) poseben, zmerom hitrejši in hitrejši ples. Na Zalostni gori poleg Mokronoga še romarji »vrtec igrajo«. Znamenita pa je procesija v Echternachtu na Luksenburškem, ki se je neki od leta 1376., gotovo pa s konca 15. veka ohranila kot cerkveni obred do današnjega dne; vsaki binkoštni torek gre procesija pod vodstvom duhovščine s cerkvenimi prapori in križi v cerkev h grobu sv. Willibrodta. — Otroci, dečki in deklice, mladeniči in dekleta, možje in žene, po stanu in spolu ločeni, v vrstah, po štirje do šest v eni vrsti se drže z rokami za robec ter pojo litanije sv. Willibrodta, pomočnika v vseh nadlogah. Po pet stopinj naprej in po tri nazaj, včasih tudi po tri naprej in po eno nazaj, skačejo po ritmu glasbe, ki je jako veselega značaja. Za pot nekaj čez tisočdvesto stopinj rabijo skoro dve uri, udeležencev je neki očividec naštel plesavcev čez osem tisoč, godcev čez sto in pevcev sedemsto. V ondotni cerkvi neka slika iz leta 1553. predstavlja to procesijo. Leta 1777. je volilni knez Klement Vaclav Trierski prepovedal godbo in ples pri procesiji, cesar Jožef II. pa ves izprevod. Vendar so se morale prepovedi spričo ljudske razburjenosti preklicati, in procesija se obhaja še dandanes. —

V Sevilji plešejo deški pevci v cerkvi. Tako se je ohranil tudi še drugod spomin na plesače in skakače. Na Slovenskem se nahajajo sledovi o plesalih razen že omenjenih cerkvenih plesov še po Štajerskem, Kranjskem, Goriškem; le-tu so se skakači leta 1584. pojavili pri sv. Luciji blizu Tolmina. — Nekoliko sorodnosti s plesanstvom kaže tudi nekdanji običaj, ki je bil razširjen po nekaterih naših krajih, da so se kmetje procesije sv. Telesa udeležili na konjih, kakor nam Valvasor poroča.

III.

Plesačem in skakačem so bili nekoliko podobni bičarji. Prvič so nastopili v Italiji v onih časih, ko je dežela mnogo trpela po borbah med cesarji in papeži. Leta 1260. so se začele na otoku Siciliji zbirati velike tolpe spokornikov, ki so s procesijami potovali od kraja do kraja ter drug drugega bičali. (Tisti čas so se pojavili tudi na Dunaju). S svečami v levici, vedno se bičaje, so se pomikali v procesijah po ulicah ter napovedovali gorje vsemu človestvu, ako se ne spokori. — Črez Alpe so se razširili po nemških in slovanskih deželah; krog l. 1290. so se prikazali v Ogleju. Pri ljudstvu so bili priljubljeni, a mogotci so jih preganjali, češki in poljski kralji so jih siloma iztirali.

Po grozoviti kugi, ki se je pričela leta 1348., se kot črna smrt splošno razširila po Evropi ter pomorila skoro tretjino prebivavstva, so se bičarji razprostrli daleč po Nemčiji in sosednjih deželah.

Znano je, da se pri groznih, morilnih kugah ter vobče pri izrednih pogubnih nezgodah človeštvo vdaje dvema nasprotnima ekstremoma: velikemu razkošju, samopašnosti in poltnosti, češ, da negotovi čas pred pretečo smrtjo porabi še kolikor mogoče ter se naučije vsch mesenosti — in pa asketični, pretirani pobožnosti, hoteč z raznimi pokorami izbrisati svoje pregrehe in potolažiti razžaljeno božanstvo; tako je tudi omenjena kuga rodila asketično bičarstvo. Od cerkve do cerkve, od mesta do mesta je potovala velika množica ljudi brez razločka spola, starosti in stanu, bičaje se in prepevaje spokorne psalme. Kamor so prišli, so jih sprejeli prebivavci s slovesnim zvonjenjem; mnogi gledavci so bili tako ginjeni, da so se jim pridružili in se metali nagi na zemljo ali v trnje in po zimi v sneg.

Ta pokora se je ponavljala skozi triintrideset dni zjutraj in zvečer. Iz početka so pobožno živeli; kmalu pa so se jim pridružili pohotniki in tatovi, uporabljajoč lepo priliko, tako da je papež Klement VI. radi teh izgrediv njih obhode prepovedal. Toda navzlic temu so se še leta 1626. bičarji zopet na Dunaju prikazali.

Tudi bičarstvo je seveda tolmačiti kot pojav verske blaznosti.¹⁾

¹⁾ Da preprečimo zlovoljno in napačno razlago, naj omenim, da blaznost imenujemo medicinski vsako dušno nenormalnost, torej vsako bolezen možganov, ki so središče duševnega delovanja; seveda se znanstvena in lajiška terminologija vselej ne ujemata.

IV.

Nizozemski škof Kornelij Jansen je bil nasprotnik jezuitov in ustanovnik verskih razkolnikov »janzenistov«. Ko je njegov pristaš Francois de Paris umrl l. 1727. v Parizu, se je obila množica zbrala pri njegovem grobu; moške in žene, starci in otroci so tam popadali na tla, dobili konvulzije, t. j. so se krčevito zvijali ter so s krčevitim kričanjem oznanjevali janzeniške nauke. Kmalu se je število konvulzionarjev na osemsto namnožilo, in najbrže bi se bili še bolj, da ni dal Ljudevit XV. siloma zapreti onega pokopališča.

V.

Vera v čarovnice je več stoletij zahtevala ogromno število žrtev. Obdolženke, zlasti stare žene z nagubanim obrazom so po obsodbi javno sežigali. Zanimiv popis čarovniške pravde na Slovenskem je priobčil Lesar v popisu ribniške doline. — Blaga cesarica Marija Terezija je prepovedala l. 1747. sežiganje čarovnic in to prepoved je l. 1769. ponovila. Vera v čarovnice je do tedaj bila splošna med omikanci in prostaki, a med narodom se je vzdržala deloma še do današnjega dne. In baš ta vera je po cerkvenih in državnih zakonih povzročila toliko umorov. Sicer so vsi stari paganski narodi verovali v čarovnice, in stari Sasi so jih že tudi s smrtjo kaznovali, toda cesar Karel Veliki se je z vso strogostjo uprl temu nekrščanskemu početju; šele v 14. in 15. veku se je začelo tisto grozno preganjanje in mučenje nesrečnih žrtev tedanje krive vere. In baš krščanstvo, ki je sicer z ljudomilimi nazori toliko storilo za prosveto, je kolikor toliko zakrivilo to gonjo s svojim naukom o hudičevi moči in oblasti. Papež Inocenc VIII. je v svoji buli: »summ̃is desiderantes« iz leta 1484. vero o čarovnicah potrdil in njih preganjanje zapovedal. Proti temu nasilstvu so se borili, žal, da z majhnim uspehom, mnogi duhovni in posvetni učenjaki, a drugi so je zopet zagovarjali.

Dasiravno je bila večina obdolžencev žrtev nespametnosti ali sovraštva; dasiravno so mučila prisilila marsikako izpoved, ki je bila storjena le v obupnosti spričo neznosnih bolečin, a smrtna kazen je bila nasledek bodisi priznanja, bodisi tajitve — saj sta bila sodnik in ljudstvo že preje prepričana o zvezi hudiča z obsojenko — vendar je brez dvoma bilo nekoliko čarovnic istinito prepričanih o svoji nadnaravni moči, in to spričo neke blaznosti.

Valvasor nam pripoveduje mnogo, zanimivega o čarovnicah. Znani Ivan Geitér je nekoč pridigoval, da čarovnic v istini ni. Neka

stara ženica pa ga je hotela¹ prepričati o »coprnica«; legla je doma v korito, se mazala, nato začela skakati, in ko se je prebudila, je pripovedovala, kje da je bila. —

Mazilo, pripravljeno iz raznih omotičnih rastlinskih sokov, in pa omotične pijače igrajo sploh veliko ulogo v vseh čarovniških pripovedkah, in prav to nam vsaj deloma tolmači to prikazen. Verjetno je, da so si zlasti stare histerijske ženske bodisi spričo tedanje splošne vere v veliko hudičevo oblast in moč, bodisi radi mnogih svojih grehov domišljale, da ima hudič posebno oblast nad njimi. Že spričo te trdne vere so bile take ženske v nenormalnem položaju, a omotična mazila in opojne pijače in morda tudi mesečnost — vse to skupaj je provzročilo, da so bile o svoji čarovniški moči trdno uverjene. Saj je znano, da imajo nekateri blazniki slične halucinacije; ker pa je bilo čarovništvo skozi več stoletij močno razširjeno, je smemo takisto prištevati epidemskim blaznostim.

VI.

Zelo razširjena je bila zlasti pri slovanskih narodih vera v volkodlake in vampirje. Je-li ta vera ostanek nekdanje vere o preseljevanju duš, ali pa spomin na verstvo Grkov, nočem tu razpravljati, pač pa naj iz temeljitega spisa Wiesthalerjevega v »Ljublj. Zvonu« posnamem, kar in kolikor je za mojo razpravo potrebno in primerno.

Vera v volkodlake je bila razširjena pri Grkih. Likaon, sin Pelasga, prvega arkadskega kralja, je nekoč Zenu daroval dete, a ko je žrtvenik poškopril s krvjo, se je izpremenil v volka. Vera v volkodlake je bila znana tudi starim Rimljanom, Keltom in Slovanom. — Na Francoskem je bila razširjena ta vraža zlasti v 16. veku; to nam dokazujejo mnoge volkodlaške pravde, manj razvita pa je bila med južnimi Romani.

Iz volkodlaških vraž se je izlegla popolna bolezen, ki jo zovemo likantropijo (licanthropia). Ti bolniki so si domišljali, da so volkovi, ter da se plazijo po noči po pokopališčih, razgrebajo mrliče, tulijo in trde, da se ločijo od volkov le s tem, da jim je dlaka na znotraj obrnjena, volku pa na zunaj. S silno pohotnostjo so združevali zverinsko krvoželjnost, in v slast jim je šlo posebno človeško meso.

Pri mnogih slovanskih, osobito južnih plemenih, se je volkodlastvo spojilo z vampirstvom.¹⁾ »Volkodlak« n. pr. Srbom ne znači

¹⁾ Da je vera v vampire tudi Angležem znana, sem uvidel iz (nemške) opere Marschnerjeve, katere libreto je posnel po neki povesti lorda Byrona; tu se nam kaže vampir pod hudičevo oblastjo in je proklet, da zapeljuje svoje ne-

samo človeka, v volka izpremenjenega, ampak še dokaj hujšo pošast, vampirja, to je mrtveca, ki v grobu ne strohni in ne najde pokoja, marveč ondi dalje živi ob svojih in svojih sorodnikov in znancev krvi, katero jim hodi po noči izsesavat. Sicer pa se je vera v vampirje udomačila pri vseh slovanskih rodovih. Mnogo takih pravljič je zapisal Valvasor, ki tudi pripoveduje, da se je možno ubraniti vampirjev s tem, da se njih truplo v grobu prebode s kolcem. Še leta 1870. so v zapadni Prusiji poskusili to staro sredstvo proti vampirstvu, in Jagičev arhiv poroča o volkodlaški pravdi, ki se je vršila v Istri l. 1882.

Omenil sem to vražo in iz nje izvirajočo bolezen, ker se je včasih, n. pr. l. 1732. na Srbskem in Ogrskem pojavila v mnogo večjem številu nego sicer; zategadelj jo smemo tudi vvrstiti med epidemske blaznosti.

VII.

Samomor je sicer vobče ponajvečkrat nasledek blaznosti, včasih pa se dogajajo samomori v tolikem številu brez posebnih tehtnih razlogov, da se smejo smatrati kot učinki epidemske blaznosti. Plutarh pripoveduje, da so mileške device brez vsakega vzroka zdivjale ter zblaznele, tako da so ljudje mislili, da je zrak zastrupljen; nato so si želele vkljub vsemu pregovarjanju smrt, in mnoge so se res tudi obesile, dasi so kolikor možno pazili nanje. Ko so bila vsa sredstva proti tej nenavadni bolezni neuspešna, se je domislil nekdo zdravila, ki je pomagalo; javno so namreč razglasili, da bodo truplo vsake samomorke sramotno prepeljavali po mestu.

Tudi v novejšem času je bilo v nekaterih krajih zdaj pa zdaj izredno mnogo samomorov, n. pr. konec prošlega in v pričetku tega stoletja v nekaterih francoskih in sosednjih nemških mestih, ne da bi bili zasledili pogoje, ki sicer provzročajo pomnožitev samomorov.

veste ter jim kri izsesava. Vampirja nam opisuje tekst tako-le: »Nun gehst du, ein grausiger Leichnam, einher — Bestimmt dich vom Blute derer zu nähren, — Die dich am meisten lieben und ehren — Im Inneren trägst du die verzehrende Glut — . . . Was durch dich lebt, ist durch dich verloren — . . . Es reizt dich der Teufel, es treibt dich die Wut — Du mußt es saugen, das theuere Blut! — So lebst du, bis du zur Hölle fährst — Der du auf ewig nun angehörst; — Selbst dort weichet vor deinem Blick — Die Schar der Verworfenen mit Schrecken zurück. Denn gegen dich sind sie engelrein — Und der Verdammte bist du allein!

VIII.

Lahko bi navedel še mnogo primerov rahlejšje epidemske blaznosti. Tako se je n. pr. l. 1841. in 1842. na Švedskem prikazala pri mnogih ženskah verska ekstaza. L. 1856. je pričelo v Piemontu dva-
indvajset ljudi, med temi le en fant, brez vzroka plezati na drevesa, krčevito se pri tem zvijaje, a l. 1857. in 1858. so si v južni Nemčiji ženske odrezavale kite itd.

* * *

S tem, da sem zbral in podal v skupnem pregledu vrsto pojavov, katere sem označil kot »epidemske blaznosti«, nisem nikakor namerjal znanstvene, strokovne razprave, nego hotel sem jih le združiti v nekako kulturno sliko. Priznam, da se da ugovarjati združitvi tako heterogenih prikazni v enem okviru, in tudi skupni naslov se bo morda komu zdel neprimeren; toda saj tudi meni ni rabil kot »terminus technicus«, nego kot nekako vnanje združilo pojavov, ki so sicer daleč vsaksebi in bi se morali z medicinskega stališča na različne načine tolmačiti, ki pa imajo v kulturnozgodovinskem pogledu mnogo sorodnosti in sličnosti.

Noč na poljani.

Konec je že vendar dneva
Trudnega, nemirnega,
Legel je popotnik v travo
Sredi polja širnega.

Ko pa ležal je in gledal
V tihe zvezde vrh neba,
Prišla mu je v srce misel,
Misel žalostna bila:

»Ni mi starišev prijaznih,
Dobrih sester, bratcev ni ...
Oh, da mogel bi počiti
Vsaj pri ljubici gorki!

Lepa, gizdava devojka
Postelj bi narejala
In ozirala se name
In poredno smejala.

Govora se bi veselil
In smehljanja njenega,
In nič več se ne bi čutil
Tako zapuščenega ...«

Ko tako je gledal v zvezde
Vrh neba večernega,
Zašumele so mu trave
Sredi polja širnega:

»Kaj pač govoriš, popotnik!
Da jih nimaš starišev?
Nimaš sestic, nimaš ljube,
Nimaš jih tovarišev?

Stariši, prijazni bratci
V senčnih ti drevesih so,
Dobre sestre svetle zvezde
Gori na nebesih so.

Stariši, prijazni bratci
Sence ti hladne dajo,
Dobre sestre, svetle zvezde
Te prijazno gledajo,

Ljubica, krasna poljana,
Pa v naročaju drži
In šepče tajne bajke,
Dokler ne zaspíš na nji.«

Zor.

Kotanjska elita.

Spisal Premec.

(Dalje.)

Če Travnov je bil veletržec v Kotanju. V svojem zakonu je imel samo dva sina: Julija in Ivana. Ko sta bila odrasla, ju je poslal v mesto v šolo, kjer naj bi se kolkor možno izobrazila, a potem naj bi prevzela gospodarstvo, katero jima je hotel razdeliti vsakemu na polovico. Toda Ivan ni imel prav nobenega veselja do učenja; Julij pa je takoj pokazal, da se mu je učenje resno priljubilo. Izdeloval je šole z odliko in po dovršenem zrelostnem izpitu je šel na Dunaj, da se posveti filozofskim študijam; profesorski stan mu je bil ideal, in ni ga mogel oče prepovoriti, da bi ostal doma. Zato je izročil vse gospodarstvo mlajšemu sinu Ivanu, a Juliju se je odločil v denarjih izplačati njegov delež. Julij je bil zadovoljen in nikdar se ni pokesal zaradi tega. — Pred dvema letoma je bil umrl stari Traven, a zdaj se je ponesrečil brat Ivan, in tako je bil Julij skoro primoran popustiti priljubljeni stan ter prevzeti domače posestvo. —

Po letu so se nastanili v Travnovi vili različni rokodelci, zidarji, mizarji, slikarji, da so jo pripravili za dostojen sprejem gospoda profesorja, in ko je le-ta došel s svojo materjo v početku meseca avgusta, je bila vsa vila temeljito prenovljena.

Traven si je začel opravljati in urejevati sobe po svojem okusu. Za delavnico, pisarnico in obenem biblioteko si je izvolil visoko, precej veliko in zračno sobo s štirimi okni, izmed katerih sta bili obrnjeni dve proti jugu, in od koder je bil krasen razgled na dolgo, valovito kotanjsko polje, kjer se je po letu zibala visoka, zlatorumena pšenica, menjujoča se s še višjo, nalik grenadirjem ponosno se vzdigujočo turščico in z bujno zelenimi senošetmi. V ozadju pa je bila ta planjava obkrožena z nizkimi, prisojnimi vinskimi goricami, izza katerih so se vzdigovali nekateri strmejši goli in beli vrhunci.

Ta soba, ta razgled, ta tišina in mir, ptičje petje okoli vile, žuborenje bistrega potoka v nje bližini in oddaljenost od mesta — vse to je bilo kakor nalašč za krotkega, idealnega Ivana. Tukaj je hotel preživeti večino življenja, se zakopati v svoje ljubljence, stare klasike, a vrvenje sveta opazovati od daleč! —

Takoj drugi dan po njegovem prihodu so mu postavili hlapci v gori imenovano sobo velikanski zaboj ter, odbivši pokrov, odšli.

Traven si je primaknil stol bliže zaboja, razganil in odstranil nekaj zavojnega papirja z vrha ter potem začel jemati iz njega knjigo za knjigo. Vsako je vzel v roko tako varno, tako rahlo, kakor bi bila iz same penice, in kakor bi se bal, da se mu razprši v tem hipu. Obračal je svoje ljubljenske v roki na vse strani in jih ogledoval tako iskreno in božal in gladil, kakor bi mu bili otroci lastnega duha.

Knjige je pokladal na mizo, a vse so bile na hrbtuh zaznamovane s črkami in številkami. Z mize jih je razvrščal po številkah v veliko knjižno omaro, ki je zavzemala ves kot med dvema oknom in je bila z mnogimi policami razpredeljena.

Kmalu so se svetili v lepih vrstah hrbtovi raznih klasikov, starih in modernih, a tudi peščica beletrističnih proizvodov slovenskih je bila med njimi. V srednjih in nižjih policah so tičala raznih narodov in časov strokovna in učenjaška dela, brošure, izvestja, semtertja celo kak rokopis. Vse police so se polagoma napolnile, in Traven je zrl zadovoljno in ves srečen na bogato zbirko, svojo ljubljenko; potem jo je skrbno zaklenil, a še dolgo opazoval, kakov efekt napravlja skozi velike, z motno brušenimi okraske ozaljšane šipe, s katerimi so bila opremljena omarna vrata.

Ko je to dovršil, si je uredil pisalno mizo, napolnil njene predale z vsemi pisarskimi potrebščinami, a naposled sedel na rahel, prožen fotelj ter poskušal, kako bi se dalo v ti sobi — sedeti, brati, pisati, sanjariti!

No, kdo bi mu zameril! Traven je bil še vedno samec. Od narave nekoliko boječ, se je že izza mlada najraje baval s študijami, a pri tem je bil pozabil vse druge potrebe. Ko se je zavedel, da bi morda vendarle bilo prav, ako bi si ustanovil svoje ognjišče, da bi imel kaj svojih okoli sebe vsaj na starost, tedaj se mu je hkrati zazdelo, da je že prestar, in domišljal si je, da ga ne more vzeti nobena iz ljubezni. In otrese se je vsakokrat teh misli ter se vdal zopet z vso dušo svojemu poklicu, in tako so mu zares potekala — mlada leta. Ali on je bil zadovoljen in srečen!

Ko je Traven popustil službo in se nastanil v Kotanju, je imel že petinštirideset let, in soditi je bilo, da ostane večni samec.

Toda usojeno mu je bilo drugače.

III.

Drugi dan po Travnovi naselitvi v vili je bila nedelja, in Traven je vprav pisal v pisarnici dolgo pismo nekemu kolegu-prijatelju, ko zasliši okoli enajste ure in pol korake na stopnicah, odkašljanje, šepetanje — a takoj nato tudi trkanje na duri.

Traven zakliče skoro nekako nevoljen:

»Prosto!«

Med vrati se zdajci pojavijo drug za drugim štirje gospodje v raznolikih, staroverskih in novodobnih salonskih oblekah, malce ne-neokretno se klanjajoč že od daleč osuplemu profesorju, ki je radovedno pričakoval, kaj bo.

Prvi gospod, visokega, precej obilnega života, skrbno obritih, zabuhlih lic in na kratko ostrizenih, črnkastih las, je stopil sredi sobe in se ponosno zravnal.

»Velečastiti gospod profesor,« je izpregovoril in se vnovič poklonil, »pred saboj vidite deputacijo odbora kotanjske čitalnice, katere deputacije člane si vam usojam sedaj predstaviti! — Ta gospod je sin veletržca Ravna, blagajnik naše čitalnice; — ta je davkarski oficijal gospod Rudolf Skok; — tu učitelj gospod Ivan Brus — oba marljiva in vestna odbornika naše čitalnice! A moja malenkost — jaz sem davkarski kontrolor — Štipko Leščnik, obenem tajnik čitalniški. Torej mislim, da to smo vsi!«

Slavni čitalniški odborniki so pristopali drug za drugim ter se klanjali Travnu, ki je vračal poklone na vse strani ter podajal roko vsakemu po vrsti, kakor jih je imenoval gospod Štipko.

Ko je bilo predstavljanje formalno dovršeno, je izpregovoril Traven:

»Gospodje, prosim, sedite!«

In ponujal jim je stole.

Toda gospod Štipko Leščnik je živahno ugovarjal: »Ne, gospod profesor; dokler ni oficijalni del našega pohoda dovršen, ne smemo! Torej potem! — Torej mi, kar nas je tukaj, predstavljamo obenem tudi veseliški odsek slavnoznane kotanjske čitalnice. Ker nameravamo imeti prihodnjo soboto veselico z igro in s petjem, je torej sklenil naš odsek, da vas, velečastiti gospod profesor, osebno in »in corpore« povabi na ta večer. Torej zdaj smo mi vsi tukaj in vas vljudno vabimo! Torej blagovolite sprejeti in blagohotno uvažiti to iskreno vabilo!«

»Prevelika čast! Prevelika čast!« je hitel Traven.

»Torej, s tem je končan oficijalni del našega pohoda,« je takoj pritaknil gospod Leščnik in prijel za stol.

Traven jim je tedaj ponudil še enkrat stole, in sedli so.

Gospod Štipko Leščnik se je spustil, utrujen od oficijalnega posla, toda zadovoljen, na ponujeno stolico in takoj položil, debeli svoji nogi drugo vrh druge ter z napeto pozornostjo opazoval vsako kretanje

prof. Travna, ki je bil v tem pristopil k omari, ki je stala v kotu, ter jo odklenil.

»Bog ti daj pravo pamet!« je govoril sam pri sebi Štipko Leščnik.

Gospodje Raven, Brus in Skok pa so modro in nepremično sedeli na stolih ter motrili kontrolorja, ki je lokavo namežikaval s svojimi drobnimi očmi.

Ko je Traven privlekel iz omare podolgovato, rumeno steklenico, je gospod Leščnik zadovoljno zaklopil oči ter komaj slišno cmaknil z jezikom, in vidno blaženstvo se mu je razlilo po tolstem obrazu.

»Gospodje, izvolite kupico pikolita«, je dejal Traven ter natakajl vitke, kristalne čašice.

Trčili so.

»Ah!« je viknil kontrolor nehote.

»Oh!« je pritrdil oficijal.

Traven pa je dejal:

»Ali vam ugaja, gospoda?«

»Izvrsten! Izboren! Koliko pa je star?« je vprašal Leščnik, izvedenski cmakajoč z jezikom.

»Petnajst let, gospoda!«

»Ah!«

»Oh!«

»Ta pa, ta!« —

»Kdo pa je predsednik čitalniški?« vpraša Traven.

»Gospod sodnik Perko, izboren, vleizobražen, torej duhovit, značajan mož! Torej —« je hitel Leščnik v eni sapi.

»Sam bi se bil prišel danes predstaviti, ali zadržan je danes dopoldne; sporoča pa vam po meni, da si bode štel v čast, ako vas bode mogel pozdraviti na sobotni veselici,« se oglasi Raven.

»Ako mi bode le mogoče, pridem,« odgovori Traven.

In razgovarjali so se dalje. Kontrolor je razložil Travnu ves čitalniški aparat, navedel vse posamezne odseke, naštel najmenitnejše ude ter naposled izrazil željo, da bi se vpisal v čitalnico tudi gospod profesor, čemur je le-ta radovoljno pritrdil.

Šele ko je bila prazna steklenica, so se odborniki poslovili pri Travnu in odšli zadovoljnih obrazov in s premnogimi globokimi pokloni.

* * *

V soboto zvečer se je res oglasil gospod profesor v čitalnici. Seznanil se je ondi z vsemi mestnimi odličnjaki, kolikor jih še ni poznal izza prejšnjih let, ko je bil prišel vsako leto domov na velike

počitnice, posebno pa z vsemi novimi uradniki. Zadnja leta pa ni bil nič prišel v Kotanj, ker je porabil ona dva prosta meseca večinoma za potovanje po staroklasičnih deželah svojih idealov — po Italiji in Grškem. Zato je bil v teh letih mnogo prejšnjih znancev zgrešil, nekaj se je bilo pa tudi novih dostojanstvenikov nabralo med razumništvom kotanjskim.

Tiste veselice pa se je udeležila tudi gospodična Matilda Se-verjeva s svojo materjo, ki je bila vdova po pokojnem davkarju Josipu Severju.

Slučajno je bil prisedel Traven po veselici s sodnikom k mizi, kjer je sedela z materjo Matilda.

Ta je bila srednje-velika, vitkostasna plavolaska z izredno lepimi, mandeljnatopodolgovatimi, velikimi in sanjavimi očmi in rožne, skoro prozorne, belordeče polti.

Traven ji je sedel ravno nasproti. Nehote ji je večkrat pogledal v zardeli, razžareli obraz, ki si ga je hladila s pahljačo od nojevih, puhastih, belih peres, koketno jo vihteč z nežnimi, dolgimi prsti krasno oblikovane, polne roke, katere rožnato polt so še bolj povzdigovale rumene, do lakti segajoče rokavice . . .

Travnovo skoraj popolnoma okorelo srce je tačas prvič vztrepetalo, začelo hitreje biti, in začutil je, da se je izvršila v njem nenavadna izpremēba . . .

Ko je prišel pozno po noči domov, ni dolgo mogel zaspati. Semtertja je taval po sobi, a pred očmi mu je stala vedno in vedno njena podoba.

»Kako si neumen!« si je dejal stokrat in stokrat. »Ona mlada, ti prileten; ona lepa, ti še za silo ne! Kako bi te mogla kdaj ljubiti? — Otresi se tega brezmiselnega čuta, dokler je še čas, dokler ni prepozno! Principiis obsta!« . . .

Govoril si je, zabičeval sam sebi, da bi bila to velika budalost, a pri vsem tem je vedno in celo vedno intenzivneje mislil nanjo. In ko je zaspal, se mu je vpletla podoba njena celo v sanje. —

Bistrooka in praktična mati Matildina pa je tisti večer z zadovoljstvom opazila, da si je pridobila njena hči Travnove simpatije. Hitro si je napravila strateški načrt.

Ko sta se vračali s hčerko proti domu, je rekla tej:

»Ako me vse ne vara, vpraša Traven v kratkem po tebi! Glej tedaj, da ga ne odpodiš s kako nepremišljenostjo!«

»Ali mama«, je ugovarjala hčerka, »saj vendar veš, da sem si že izvolila — Maksá!«

»Eh kaj! Pusti ga! Makso nima nič, Traven je petičen, jako petičen — poleg nemale pokojnine!«

»Ne morem, mama!« je zastokala hčerka.

»Molči, dete! Nemožno ni nič na svetu, ako se le hoče.« — Sicer si pa že še premisliš. Za sedaj pa pustiva to stvar!« —

Ko se je odpravljala skoro zatem Matilda v svoji sobi k počitku, se je naslonila ob posteljo, si zakrila obraz in plakala in plakala, dokler se ni začelo svitati tam daleč nad gorami . . .

Traven je od tistega dne zanemarjal svoje knjige. Nobenega miru, nikakega užitka ni več našel v mirni svoji sobi. Vpisal se je v čitalnico in skoro cele dneve, da, cele tedne je prebil v mestecu, samo da se je sešel kdaj z njo v čitalnici, kjer se je na večer rada zbirala kotanjska gospoda. Ko je zapazila Matildina mati, da ostaje Traven zvečer v mestecu, in da je skoro slednji večer v čitalnici, je takoj uredila, da je bila tudi s hčerko vedno tam.

Tako je postajal Traven vedno intimnejši prijatelj gospe Severjeve, a obenem si je domišljal, da je ganil tudi srce lepe Matilde. Ta ga je verno poslušala, se prijazno z njim razgovarjala in se proti njemu jako vljudno vedla — vse to spričo ostrih instrukcij in neprestanega zabičevanja praktične matere. —

Ljudje so že uigibali in govorili, da bode v Kotanju v kratkem nov zakonski par. Traven, katerega so zategadelj znanci že dražili, ravno spričo teh govoric ni hotel še zahajati k Severici na dom, dokler si ni bil popolnoma v svesti, da mu je Matilda res naklonjena.

Pri neki ugodni priliki ji je razodel svoje čuvstvo proti nji, in ona — mu ni odrekla. Toda pri vsem tem je bila tako hladna proti njemu, da ni vedel, pri čem da je. Včasih si je domišljal, da je naj-srečnejši človek na svetu, a že čez nekoliko trenutkov ga je zopet spravila njena hladnost v obupnost . . .

Ko so se bila v čitalnici osnovala predavanja, je nastopil večkrat tudi Traven. Tako je bil tudi onega dne prevzel predavanje o »francoskem naturalistiškem romanu«, s katerim se je mislil še posebno prikupiti Matildi, in katero je dovršil na splošno zadovoljstvo občinstva. Toda tisti večer se ni bil končal baš na njegovo zadovoljnost . . .

Ko je dospel oni večer Traven domov, je bil sam s seboj skrajnje nezadovoljen; sklenil je, da takoj jutri napravi odločilen korak, naj velja, kar hoče. V takih razmerah še nadalje prebivati, ne da bi vedel, pri čem da je, se mu je videlo neznosno.

IV.

Mati Travnova je bila najraje vedno sama in ni sprejemala skoro nič posetov. Sedevala je sama v svoji sobi ali v vrtni lopi, s kakim ročnim delom se baveč, in žalovala po svojem možu in sinu še vedno, kakor prvi dan.

Kadar jo je obiskal Julij, tedaj se je z njim najraje razgovarjala o prešlih dneh, ki so bili zanjo tako svetli, tako srečni! Živela je s svojim možem v zglednem zakonu od začetka pa do njegove pre-rane smrti. Po smrti njegovi bi se bila lahko omožila; saj je bila še v najboljših letih, in marsikdo se je oziral za njo ne le spričo tisočakov, katere ji je bil zapustil mož v popolno last in razpolago, ampak tudi radi njene izredne lepote. Toda žena je čutila, da ne bi mogla živeti z nobenim več v takem zakonu, kakor s pokojnikom. Zato je ostala sama in je živela le spominu njegovemu in obema sinoma. In pri tem se je starala. Usoda je hotela, da se ji je pone-srečil še sin Ivan, in od takrat se je še bolj odpovedala svetu nego prej . . .

Tisti dan po čitalniški veselici je sedela kakor po navadi v svoji sobi pri oknu in zrla po široki planjavi, kjer so se iskriili žarki ju-trnjega solnca na snegu, da se je lesketala in svetila bela odeja, kakor bi bila posuta s samim srebrom in suhim zlatom.

Okoli desete ure je stopil v njeno sobo Julij. Bil je videti resen in v nekaki zadregi. Pristopil je k nji, jo poljubil ter ji sedel nasproti!

»Kaj ti je, sin moj?« izpregovori starka. »Videti si bled in izmučen!«

Julij se je sklonil k nji, jo prijel za velo desnico in jo božal.

»Nič se ne boj, mama, nič mi ni! — Toda — toda — nekaj imam na srcu, kar ti težko povem — a povedati ti moram!«

Ona povzdigne oči k njemu ter ga pazno motri.

Črez nekoliko časa pa izpregovori:

»Skoro sem uganila, toda — govori ti!«

»Saj mi ne bodeš huda, ljuba mamica, kaj ne da ne? — Glej, rad jo imam, tako rad! A zdaj sem prišel še po tvoje dovoljenje!«

»Veseli me, sin moj, da si se odločil. Jaz ne bodem več dolgo, a ti potrebuješ že zdaj in bodeš vedno bolj potreboval skrbne go-spodinje! Katera pa je?«

»Gospodična Matilda Severjeva!«

Starka se ustraši.

»Moj Bog, moj Bog! Dete moje, kaj pa misliš?«

Julij je prebledel in 'je sedel kakor okamenel.

Črez nekoliko časa pa nadaljuje starka:

»Jaz sicer ne poznam one gospodične, toda toliko bolj poznam njeno mater! Vsaj po nekdanji govorici jo poznam! In jabolko — pravijo — ne pade daleč od drevesa!«

»Torej govori,« sili sin.

»To je bilo pred več leti. Severica je bila še mlada, lepa žena, a tudi naduta in koketna. Njen mož je bil poleg nje revček; delala je z njim, kakor je hotela, a on ji je bil naposled slabši nego sluga.

K njim je zahajal čestokrat iz Ljubljane mlad lajtnant, vitek, ozek črez pas kakor osa in golega, dekliškega obraza. Govorilo se je, da je njen bratranec. No, s tem bratrancem je izginila nekega dne gospa Severica, a gospod Sever je dejal, da je šla v toplice. Toda dolgo je ni bilo. No, nekega dne pa je prišel Raven z Dunaja, kamor je bil šel po opravilih, ter je pripovedoval, da je srečal Severico z onim golobradim lajtnantom v operi na Ringu. Ta novica se je hitro raznesla po mestu, in vse je pikalo ubogega Severja, češ, v katerih toplicah je njegova milostna. Sever se je skrival in si ni upal več med ljudi. — Toda nekega dne, a šele črez nekaj mesecev, se je ona vrnila — in Sever je bil takoj potolažen. Kar se pa prej ni bilo zgodilo — kajti davkar in davkarica dolgih osem let nista imela nič otrok, to se je sedaj zgodilo. — Severica je namreč dobila hčerko, in veselja ni bilo ne konca, ne kraja. — To je moja povest, ti pa sodi!«

Julij je zrl srpo skozi okno. Videti je bilo, da bije v srcu hud boj.

Naposled je zmagala njegova idealna narava, in izpregovoril je nekoliko tiho, skoro hripavo, pa odločno:

»Ako je mati grešila, čemu naj bi se pokorila hčerka? Prepričan sem, da bode Matilda navzlic temu zgledna soproga!«

»Toda, kaj poreko ljudje?« vpraša mati.

»Res je nekoliko sitno to, in ako bi bil prej to vedel, bi me bilo morda obvarovalo in ozdravilo. Toda zdaj sem ji dal takorekoč že besedo — torej ne odstopim samo spričo takega vzroka!«

Mati zmaje z glavo in pravi:

»Nočem biti nasprotna tvoji sreči, preveč si mi pri srcu — in morda tudi vse tedanje ljudsko govorjenje ni bilo docela upravičeno. Morda bode res hčerka drugačna — toda — svarila sem tel — Nevesta mojega sina pa postane gotovo tudi moja hčerka!«

Traven jo je hvaležno zopet poljubil in odšel v svojo sobo, kjer se je začel preoblačiti. Prej je pa še hlapcu naročil, da pripravi kočijo in vpreže belca.

Tisti čas sta sedeli Severica in Matilda pri zajutrkju. Sinočna veselica ju je bila utrudila, in vstali sta bili pozno.

Severica je bila še vedno lepa žena, in ko je tako sedela v dolgem, belkastem, s čipkami črez in črez posutem lahkem zjutranjem krilu, ji ne bi bil nihče prisodil petdesetih let; njena polt je bila videti še prožna in sveža, in njene oči so bile še vedno živahne in sijajne. Matilda pa je bila danes nekam trudna, njen pogled je bil moten in nje obraz otopel.

»Še enkrat ti moram povedati,« je karala mati Matildo, »da si pozabila vse moje opomine, da se nisi sinoči vedla dovolj taktno proti Travnu!«

Hčerka je molčala.

»Vse mi pokvariš! Traven se naveliča . . .«

»Naj se!«

»In sreča, katero lovim že toliko časa zate . . .«

»In zase!«

»Molči! — Sreča pobegne, a ti bodeš plakala, ko bode prepozno!«

Nekoliko časa je bil molk. V kletki je zapel kanarec — tako glasno, tako veselo!

»Vidiš,« povzame mati zopet besedo, »kakor živi brezskrbno v kletki ta ptiček, tako brezskrbno življenje te čaka poleg Travnja. In kar je še največ, Traven se ti bode dal ovijati okoli prsta, kakor bodeš sama hotela! Sama bodeš gospodinja, on ti bode ponižen sluga! Bogastvo, razkošje — česar si poželiš — vse, vse ti bode na razpolaganje! — Kaj pa te čaka pri Maksu? Še zdaj nima službe; ubog je, predno pride do kakega poštenega zaslužka, utegnejo preteči leta — a ti se v tem postaraš, in zate ne bode maral več niti Makso, niti kdo drugi! Iskal bode premožne neveste. Lepota, na katero se menda zanašaš, je od danes do jutri! In kaj si brez nje? Izgubi jo — potem se kar zarij med staro šaro!« . . . Še mnogo druge praktične filozofije je razložila modra Severica, a Matilda je le molčala, mati pa je kovala železo, dokler je bilo vroče . . .

Videti je bilo, da ne ostanejo besede materine docela brezuspešne. Matilda je razmišljala in vobče je morala materi pritegniti. Ljubila je sicer Maksa Lovrina, ki je bil tedaj medicinec na Dunaju, z vso žarovitostjo in iskrenostjo prve ljubezni, toda nepretrgani in nujni materini praktični opomini in migljaji so kolikor toliko vendarle

vplivali na dovzetno hčerko, in nasprotovala je materi in Travnu samo še iz navade, iz kljuoželjnosti. Naposled se je nje mladostni, šibki idealizem razkadil v nič pod pritiskom materinega utrjenega realizma, in pripravljena je bila, da se vda Travnu. A idealno svojo vest je izkušala na ta način potolažiti, da je pisala Maksu še vedno strastna, zaljubljena pisma . . .

Pred hišo se je ustavila kočija, in takoj nato so se začeli koraki po stopnicah. Mati in hči se spogledata; hkratu sta si mislili obe:

»Kaj, ko bi bil on?«

Predno je še Traven potrkal na vrata, je pošepnila mati hčeri:

»Steci v svojo izbo, preobleci se, pa pridi v posetnico, ko te pokličem!«

Hčerka je zardela in izginila.

Severica pa je naglo pogledala v zrcalo, potegnila s plosko roko nekoliko po laseh, ki so bili malo v neredu, in zadovoljen nasmeh ji je legel na polne ustnice.

Takoj nato je Traven potrkal in vstopil.

Severica mu je stopila nasproti z izbrano vljudnostjo, ko ga je zagledala pred seboj v fraku, klaku in laku, in izpregovorila je z najslajšim glasom:

»Oprostite, gospod profesor, da ste me še našli v zjutranji opravi — ali nisem se nadejala cenjenega vašega poseta! Izvolite v naš salonček!«

Odprla je vrata in na rahlo potisnila Travena v precej veliko sprejemnico, ki je bila opremljena z ne prav modernim, toda še dokaj dobro ohranjenim pohištvo, a ona jo je vedno le imenovala »salonček«. —

»Izvolite sesti, gospod profesor! Ah, kolika čast, da nas posečate, da ste prišli v mojo hišo vi, najuglednejši mož našega mesta! Ah, tolika vljudnost!«

Travnu ni nič preveč ugajala gostobesednost gospe Severice; čutil je, da je vse to laskanje gola hinavščina. Morda on v svoji preproščini in poštenosti sicer tega niti ne bi bil opazil, a po današnjem pogovoru s svojo materjo se ni čutil nasproti Severici v konverzaciji več tako neprisiljenega, kakor prej; neka nezadovoljnost proti nji je bila pognala kali v srcu njegovem . . .

»Gospa, čudite se mojemu pohodu,« je izpregovoril Traven. »Toda po marsikakem znaku iz zadnjega časa uganete morda njega pravi vzrok. Zato ne bodem razdiral mnogo besed in vas kar naravnost vljudno prosim — roke gospodične hčerke vaše!«

Severica se je delala osuplo, a prsi so se ji burno dvigale od veselja.

Traven pa je nadaljeval:

»Kot pošten mož obetam vaši hčerki takšno bodočnost, kakršno more obljubiti moška, resna, a globoka ljubezen; le ljubezen do nje — samo ljubezen me je prisilila, da sem danes nastopil to pot do vas!«

»Toda, gospod profesor,« je pripomnila Severica, hlineč osuplost in zadrego — »moja hči je revna in nima razen vzgoje nič dote! Vi lahko dobite bogato nevesto! Ali vam ne bode kdaj žal? —«. Uprla je vanj oči, kakor bi mu hotela kot skrbna mati pogledati na dno duše. Toda Traven ni umaknil pogleda; počasi in resno je dejal:

»Jaz ne zahtevam od vaše hčerke družega, nego toliko ljubezni in spoštovanja, kolikor ga imam jaz do nje!«

Tedaj je Severica odprla vrata in zaklicala:

»Matilda!«

Takoj pa je pristopila zopet k Travnu in dejala patetiški:

»Vaša ponudba je vsekakor izredno častna za nas; zato vam z veseljem in ponosom izročam, kar mi je najdražje na zemlji!«

Skozi odprta vrata pa je zdajci vstopila Matilda. Njeno vitko in vendar bujno-stasno telo je odevala elegantna domača obleka iz temno-zelenkastega atlasastega satina, ki je delala njeno polt še bolj rožnato in svežo. Izmed vseh oblek se ji je podala ta najbolje, zato jo je Matilda oblekla vselej, kadar je hotela napraviti poseben efekt.

Traven je vztrepetal pri njenem pogledu; bil je zmešan kakor nezrel gimnazijec in ni vedel, kaj bi izpregovoril.

Severica pa je izpregovorila:

»Gospod profesor je ravno zdaj vprašal za tvojo roko — odgovori mu še sama!«

Lahkih korakov je izginila v sosednji sobi. Traven pa je pristopil k Matildi, privzdignil desnico njeno k svojim ustnicam in ji šepetal:

»Ali smem upati?«

Ona je molčala, a roke mu ni odtegnila.

Tedaj pa je postal pogumnejši. Držeč jo za desnico, je ovil levico okoli njenega vratu pa položil trepečočje svoje ustnice na njene.

Nehote se je stresla pod poljubom njegovim, a vrnila mu ga je rahlo, komaj čutno. Vendar mu je pri tem rahlem, komaj dah-njenem dotikljaju šnila neka nepopisna slast po vseh udih, da je

zaklopol oči ter ves blažen stiskal ustnice svoje zopet in zopet na njene, dokler ga ni njena roka rahlo potisnila na bližnji fotelj.

Tedaj pa je sedla tudi ona, in razgovarjala sta se dolgo, dolgo. Pozneje je prišla in prisedla še mati, in še tisti dan je bilo domenjeno vse, kar je bilo potrebno.

Ko se je odpravljal potem Traven od Severjevih, ni niti več mislil na današnji pogovor s svojo materjo. Tako blažen, tako srečen je sedel zopet v svojo kočijo, kakor ne bi imelo nikdar zatoniti solnce njegove sreče . . .

(Dalje prihodnjič.)

LISTEK.

P. n. Zvonovim čitateljem. Že često se nam je od mnogih strani izrekala želja, ki smo jo sicer tudi gojili sami, naj bi razen dolgih nadaljevalnih povesti in razprav prinesla vsaka Zvonova številka tudi nekaj završenih sestavkov. Kakor so se p. n. čitatelji uverili, smo že tudi res v zadnjem času izkušali ustreči tem zahtevam. Toda ta način urejevanja provzročuje tehniške težkoče glede na razpredelitev in porabo itak tesno umerjenega prostora. Zato smo se po prijateljskih nasvetih in svojem preudarku odločili, da na prva mesta postavimo krajše povesti in članke, ki se končajo v eni ali dveh številkah, a daljše povesti naj slede proti koncu. To javljamo p. n. pisateljem in čitaljem, da se ognemo vsaki zameri, češ, da razlikujemo odličnejša ali manj odlična mesta v listu, in da si z njih razvrščevanjem usojamo nekako klasifikovati objavljene spise. Ponavljamo, da so nas k ti izpremembi napotili zgolj tehniški pomisleki.

Knjige Slovenske Matice za l. 1897. so ravnokar izšle. Ker jih opišemo in ocenimo v prvi prihodnji in v naslednjih številkah, naj za sedaj omenimo, da je naše odlično slovstveno društvo podalo letos Slovincem ne le jako obilen, nego tudi krasen dar: podalo je slovenskemu narodu celih sedem knjig najlepše leposlovne in znanstvene vsebine. Knjige so pa te-le: 1.) *Knezova knjižnica*. IV. zv. (Spisa: I. Moja hoja na Triglav. Spomini Janeza Mencingerja. — II. Prenos Kopitarjevih smrtnih ostankov v Ljubljano. Fr. L.) — 2.) *Zabavna knjižnica*. X. zv.: Trojka. Povest. Spisal dr. Fr. Detela. 3.) *Slovenske narodne pesmi*. III. snopič. I. Pripovedne pesmi. Uredil prof. dr. K. Štrekelj. — 4.) *Slovenska zemlja*. II. del. Samosvoje mesto Trst in mejna grofija Istra. II. snopič. Spisal S. Rutar. — 5.) *Zgodovina slovenskega slovstva*. III. del. 2. zv. Spisal prof. dr. K. Glaser. — 6.) *Elektrika, nje proizvajanje in uporaba*. I. del. Spisal Ivan Šubic, c. kr. ravnatelj. — 7.) *Letopis za l. 1897*. Uredil Anton Bartel. (Spisi: I. Črtice o naši domovini pred prihodom Slovencev. Dr. Fr. Kos. — II. Ivan Vajkard Turjaški. Ivan Steklasa. — III. O jedru tragedije in drame sploh. Dr. J. Pajk. — IV. Francoska ljudska šola na Kranjskem. I. Vrhovec. — V. Jan Kollar. Dr. M. Murko. — VI. Bibliografija slovenska. R. Perušek. — VII. Letopis »Slovenske Matice«. E. Lah.

Tavčarjevih povesti je izšel II. zvezek, obsegajoč sledeče novele, novelete in črtice: I. Otok in struga. — II. V Karlovcu. — III. Valovi življenja. — IV. In vendar. — V. Tat. — VI. Gospod Ciril. — VII. Čez osem let. — VIII. Soror Pia. — Ker je tudi s tem zvezkom završen šele en del mnogobrojnih leposlovnih proizvodov Tavčarjevih, tudi še sedaj ne objavimo obširnejše študije, ki bo umestna stoprav ondaj, kadar izidejo vsa glavna pripovedna dela Tavčarjeva. Toda že sedaj moramo opozoriti naše čitatelje na lepi essay, ki ga je o njih objavil »Slovenski Narod« v štev. z dne 21. in 22. m. m. pod naslovom »Romantična srca«, in v katerem je vrlo plastično in resnično označeno bistvo Tavčarjeve muze. Rodoljubnemu, izobraženemu našemu ženstvu pa ne vemo priporočati primernejšega čtiva, nego so Tavčarjeve povesti.

Še enkrat Bezenšekova „Bolgarija in Srbija“. Naši čitatelji sami dobro vedo, da niso prazne besede, ki smo jih o neki priliki izjavili, da polemike načeloma ne bomo gojili. Vendar si to pot ne moremo kaj, da ne bi najodločneje obsodili zlovoljne ocene, ki jo je posvetil dičnemu delu Bezenškovega v 23. štev. lanskega letnika »Dom in sveta« g. A. Fekonja. Le-temu ocenjevaltju v celém delu Bezenškovega ni nič prav, tako da se nam zdi kakor človek, ki ga vse boli. Nikakor nas ni volja zavračati premnogih očitkov in popravkov, ki jih g. Fekonja podaje na rečenem mestu na str. 733.—735. — G. Bezenšek jim bode vedel že sam odgovoriti ali pa tudi ne odgovoriti, in takisto jih bode častita družba sama uvaževala, ali pa tudi ne; toda nekega Fekonjevega očitjanja ne moremo dovolj visoko pribiti. Konstatujoč, da je vsekakor za nas Slovence Srbija bolj »posebno zanimiva« že zato, ker je »bliže srajca nego suknja«, in da nam je Srbija bližja po zemljepisni legi, srbski jezik razumljivejši od bolgarskega in mnogo Srbov biva tudi v avstrijsko-ogrski monarhiji, zahteva g. A. Fekonja z resnim obrazom, da bi bilo naravno, da se opišejo Slovencem najpreje Srbi in zatem šele Bolgari. Tu pač lahko pomagamo g. Fekonji z ravno tako preprostim kakor uspešnim nasvetom: mnogo grajano knjigo družbe sv. Mohorja naj razdeli na dvoje (med 132. in 133. stranjo), prestavi oba dela, Srbijo pred Bolgarije, in naj si ju tako da vezati. — Toda šalo na stran! Poznali smo doslej g. Fekonjo kot marljivega, dasi bolj analistovskega ali kronistovskega, nego pragmatičnega slovstvenika; naj vztraja pri tem poslu, in ondaj izvrši še marsikatero zaslužno delo — kritikovanja pa naj se okani tudi v bodoče, to mu resno svetujemo.

Ročni kažipot po Goriškem, Trstu in Istri za 1898. Uredil Josip Krimpotič. IV. letnik. Cena 40 kr. Trdo vezan 60 kr. (s pošto 5 kr. več). V Gorici. Tiskala in založila »Goriška tiskarna« A. Gabršček. 1897. Prav lična je ta knjižica, in dokler smo razkosani na toliko dežel in deželic, so taki specijalni kažipoti potrebni našim rojakom v posameznih kronovinah. — Poleg 99 strani stvarnih podatkov in mnogo praznih listov za beležke obsega »Ročni kažipot« tudi še obilico oglasov narodnih in pa Slovencem ne-sovražnih tvrdk; ta zaznamek bo izvrstno služil zavednim Goričanom, ki se v svojem trudapolnem, mučnem političnem in gospodarskem boju ravna po načelu »Svoji k svojim«.

Ilustrovani narodni koledar. Leto X. 1898. Uredil in izdal Dragotin Hribar. Str. 142. Navdušeno pisani vvodni članek je posvečen »petdesetletnemu jubileju vladarstva našega presvetlega cesarja Franca Jožefa I.« Zabavni del letos ni tako raznovrsten, kakor druga leta; leposlovnega spisa sploh ni. Životo-

pisne črtice o Luki Jeranu, Miklosichu, Simonu Robiču in Janku Kersniku (Miklosichev in Kersnikov životopis sta iz Vidičevega peresa) so zelo različne vrednosti, in v nekaterih so posamezni dogodki le površno med seboj zvezani. Zgodovinska razprava je Radicsev »Ljubljanski knezoškof Tomaž Hren na Spodnještajerskem«. To je primerno in stvarno po virih sestavljena spomenica k tristoletnici imenovanja Tomaža Hrena za ljublj. škofa dne 18. vinotoka 1597. l., kaže jo pa obilni germanizmi in slovniški pogreški, katere je seveda zarezati na rovaš Radicsevemu prevodivcu. O. Hrizogona Majerja »Rast, moč in razpad osmanske države« je spretno in pregledno sestavljena črtica o državi »bolnega moža« in primeren spis, ker je ravno vzhodno vprašanje razburjalo preteklo leto duhove. »Važni dogodki v l. 1897.« završujejo zabavni del. Prirejane slike in obrzi so splošno dobro uspeli, le Jeranov obraz in slika »Kdo je učil tičice peti?« se nista posrečila. Želeti bi pa bilo, da bi bil urednik pridelal kako pojasnilo o »Nadvojvodi Ivanu« in gradu Orthu in še posebno o življenju Ivana Ortha. Zunanja oprava koledarjeva je lična; spominjamo le, da so bili elegantno vezani eksemplarji prejšnjih let vezani v platno, a ne v papir.

S.

Prvi usporodjivači sanskrita sa slovenskim jezicima. Napisao dr. M. Murko. (Preštampano iz CXXXII. knjige Rada jugoslovanske akademije znanosti i umjetnosti.) U Zagrebu. Tisak Dioničke tiskarne 1897. To je zadnje delo, ki smo je prejeli od našega neumornega rojaka, kateremu se vprav divimo takisto spricho temeljitosti kakor spricho preobsežnosti njegovih študij. Mi, ki nam je — tudi v vedi! — vrhovno načelo: *εἰς ὅλον, ἀπὸ τοῦ ὅλου πάλιν* — izrekamo s tega svojega stališča samo željo, naj bi se g. Murko malo češče tudi nas domislil, kličoč mu kakor ptičica kralju Matjažu:

»Predolgo v čislu tuje 'maš,

Dežele meriš druge vse,

Al' v skrbi nisi sam svoje!«

Sodimo, da si je že ustvaril dovolj globoko podlago in dovolj krepko zaslonbo, na kateri lahko zasnuje tisto delo, ki mu mora vsekakor biti glavni smoter njegovega delovanja, in s katerim neposredno pomaga pospešiti zgradbo narodne prosvete. Vsekakor je upravičeno pričakovanje, da po razpravi »Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der slavischen Romantik« nas dr. Murko skoro razveseli z nadaljevanjem, kako je vplivala nemška romantika na južnoslovansko in še zlasti na slovensko romantiko — ter tako zapaži eno izmed zevajočih vrzeli v naši slovstveni povestnici. »Srajca nam je bližja nego suknja«, bi rekel kritik g. Fekonja.

Južnoslovansko časopisje. Slovstvo je v tesni zvezi z vsem narodnim življenjem, še posebno s socialnim in političnim razvitkom narodovim, in zato se ni čuditi, da so nam rodile izpremenjene razmere, ki jih poznamo vsi, vrsto novih knjižnih proizvodov — leposlovnih časopisov in zabavno-poučnih smoter — ki so pričeli izhajati ob novem letu. Ne trdimo, da se vsa ta nova podjetja razrastejo v krepke veje, in obhaja nas skoro bojazen, da tolikim novinarjem bode nedostajalo pisateljev in — in kar je še važnejše za njih izdavanje — naročnikov. Toda najsi tudi usahne ta ali ona veja — bujno brstenje in pogajanje novih mladik nam je porok o zdravju in mozgovitosti celega drevesa. Vprav z navdušenjem pa pozdravljamo veseli pojav, da so kar tri izmed novih podjetij osnovana na podlagi južnoslovanske vzajemnosti ter so odprta enako

Hrvatom in Srbom kakor nam. Že njih število — kar troje hkrati — nam je porok, da ti pojavi praktične južnoslovanske vzajemnosti niso morda nezreli poskusi posamičnih fantastov, nego da so se organski razvili iz dejanskih razmer in potreb, dasi morda kolikor toliko pod pritiskom unanjih neprijaznih sil po tistem zakonu, da pritisku sledi odpor. Saj je itak nenormalna prikazen, da je isto slovansko pleme (južni Slovani = Sloveni!), ki je še dandanes skoro homogenska jezikovna masa, ločena na več književnih jezikov, in le skrajnje neugodne razmere so preprečile, da se ni takoj izprva izcimil skupen južnoslovanski knjižni jezik. Več ugodnih prilik za zedinjenje so zamudili naši kratkovidni prvaki, in Bog ve, kdaj se vrne zopet taka ugodna prilika; kajti ako se na kakem torišču, pa si bodi še tako omejeno, izcimi poseben književni jezik, ga je silno težko razveljaviti, dasi bi ga bilo morda jako praktično nadomestiti s sorodnim knjižnim jezikom, ki ima veliko večji obseg. V sedanjih razmerah je pač edina možna rešitev južnoslovanske vzajemnosti ta, ki so jo poskusili hkrati kar trije novi listi s tem, da odpirajo svoje predale vsem trem narečjem brez razlike. Iskreno, prav iz dna srca pozdravljamo to misel, tem bolj, ker se je je oklenila tudi naša izobražena mladina; kajti to nam je porok, da se med našim naraščanjem vendarle izgublja tista nespametna omejenost, tisti tesnosrčni separatizem in provincijalizem, ki je še tako ukoreninjen med našo starejšo generacijo. Koliko so nas k temu izpametovanju pritali naši skupni nasprotniki s svojo brezobzirnostjo in s svojim geslom o »gemeinbürgschaft«, tega nočemo tukaj raziskovati. A naše geslo bodi za sedaj: vsaki izobraženi južni Slovan umej čitati proizvode v kateremkoli južnoslovanskem jeziku. — Razumeje se, da kar najtopleje priporočamo svojim rojakom časopise, ki jih sedaj navedemo.

1. Narodna misao. Dr. Erazmo Barčič in dr. Franjo Potočnjak sta izdala poziv na naročbo, v kateri velita, da je uverjenost o narodnem edinstvu Srbov in Hrvatov prešinilo vse boljše elemente, kar taje samo oni, katerim je do tega, da se ta dva naroda nikdar ne sprijaznita. V to edinstveno kolo spadajo tudi Slovenci, ki so meso od njih mesa, kri od njih krvi. Tri plemena — tri imena. Ta edinstveni narod potrebuje središča, ki bi bilo smotra vsega, kar bitno deluje na obče, skupno življenje tega naroda. V ta namen bode izhajala »Narodna misao« od novega leta po trikrat na teden, tiskana s cirilico in latinico, in pohajajoč iz načela, da so Slovenci, Srbi in Hrvati en edinstveni narod, bode z enako ljubavjo in brigo motrila vse pojave narodnega življenja. »Narod naj bode svoj in zase, a nikjer tuj in za drugega.« — »Narodna misao« bode izhajala v ponedeljek, sredo in petek ob 11. dopoldne na štirih listih. Cena ji bode 1 gld. za mesec, 6 gld. za pol leta, 12 gld. za celo leto. Uredništvo in upravnništvo se nahajata v Zagrebu v Gajevi ulici št. 45. II. nadstr.

2. »Mladost«. Gospodje Gvido Jeny, Dušan Nikolajev Plavšič in Vladoje Šmit-Jugović kanijo izdavat list, ki se hoče truditi, da poda književnikom organ, kjer si bodo mogli ustvariti svoje mišljenje, ker jim nazori njih očetov nič več ne prija; oni so si prikrojili svoje mišljenje zase, za svoj svet — mladina se ne sme zadovoljevati, da gleda z rokami navzkriž na ono, kar so očetje sezidali — ona hoče dalje zidati. Nova doba — nove zadače. »Mladost« hoče prinašati članke, ki bodo dokazovali, da ljudska duša ni opustelo, izčrpljeno polje, ampak plodno polje, na katerem lahko požene bujno rastlinje novega življenja; »Mladost« se hoče ozirati na vse, karkoli vidi pri drugih narodih zdravega in celega.

»Mladost« se bode bavila z modernim življenjem, kakor se javlja v znanstvu in umetnosti, zlasti tudi z vprašanjem o naravi in položaju žene. »Mladost« izhaja v elegantni opremi v veliki osmerki po dvakrat na mesec; vsaka številka ima najmanj dve in pol pole z umetniško prilogo. Cena s poštnino za četrto leta 2 gld. za dijake 1 gld. 25 kr. Vsi listi, naročbe in denar se pošiljajo na katerega izmed imenovanih izdajateljev na Dunaj.

3. »Nova doba«, list zedinjene hrvaške, srbske in slovenske mladine za književnost, politiko in socialna vprašanja. Uredništvo završuje svoj program s temi-le besedami: »Delali bomo tako, da stopi nova doba najprej v življenje mladeži, in potem da napoči v vsem našem narodu.« List se bori za edinstvo hrvaško-srbsko-slovensko. List izhaja v začetku vsakega meseca in stane na leto 3 gld. 50 kr., s pošto 3 gld. 60 kr., za dijake, delavce in male obrtnike 2 gld. 50 kr., s pošto 2 gld. 60 kr. Listi v zameno, pisma in naročnina se pošiljajo uredništvu »Nove dobe« v Prago (Kra. Vinohrady. Skrétova ulica č. 15). — Prva številka ima to-le vsebino: Novo doba. — Hrvatski ideali. Српска народно-црквена аутономија. Položaj in zadača Slovencev. O kritici. O socialnem pitanju. Vuk in Kopitar. Malo odgovora. Земљорадничке задруге у Србији. Dopisi iz Gradca, Zagreba in Budimpešte. Bilješke.

4. »Iskra«. Ilustrovani književni list. Beograd. Urednik Andra Gavrilović. Parna radikalna štamparija. Z novim letom je jel izhajati ta veliki list v obliki »Leipziger illustrierte Zeitung«. Izhajal bode po dvakrat na mesec, vselej na 16 straneh. Urednik je znan slovenskemu občinstvu kot spisovatelj književnih pisem o Slovencih, katera je naš list o svojem času pohvalno ocenil. Prvi list prinaša razen povesti in pesmi še študijo Pavla Pavlovića o »Gorskem vencu«, potopisne črtice »Iz Bara v Podgorico«, iz peresa prof. Simona Rutarja, književne lističe iz leta 1860.—80. »Na Kosovo«. V pismih opisuje prof. R. Perušek dosedanje delovanje »Glasbene Matice« ljubljanske. — R—ar javlja iz Prage o novjših pojavih beletristike. — Cena listu je na leto 24 frankov v zlatu. — Naročnina se pošilja izdajatelju A. M. Stanojeviću, rokopisi uredništvu: Knežev spomenik br. 7. Beograd. R. P.

— Že izza septembra lanskega leta izhajajo v Celju po enkrat na mesec na celi poli Svobodni glasovi. Poučno-zabaven list za slovensko ljudstvo. Stanejo celo leto 1. gld. 20 kr., za pol leta 60 kr. Posamezne številke po 10 kr. Lastnik, izdajatelj in urednik Rok Drogenik. — Že ime izdajateljevo obsega cel program in javi tega lista tendenco. In res, vsaka vrstica v »Svobodnih glasovih« streže njih tendenci, in kdor je le-te pristaš, ta ima pač lahko veselje nad listom, tako strogo in dosledno izvršuje svojo zadačo s pomočjo — poezije in beletristike. Prvi poučni članek v današnji »Zvonovi« številki dokazuje, da bistvo poezije je to, da vzbujaj čustva. A baš po tem svojem bistvu — kot vzbujevavka čutil — je poezija moč, silna moč, in zato se ni čuditi, da so to moč že od nekdaj porabljali in jo še porabljajo in zlorabljajo razni činitelji — državni in verski mogotci, pa tudi njih nasprotniki — vsem bodi poezija krepka dekla, ki jim izvršuj najtežji posel — podjarmljevanje sovražnikov in pridobivanje novih pristašev. — Toda brez ozira na tendenco treba priznati, da je v doslej izišlih »Svobodnih glasovih« mnogo lepšega leposlovnega gradiva v poeziji in prozi, in tudi študija, ki jo piše —u—u je dosti temeljito zasnovana. Škoda, da se v jeziku čisto

prezirajo vedoma ali nevedoma zakoni knjižne slovenščine. — Obžalovati je tudi, da napovedujejo »Sv. gl.« boj slovenski »buržoaziji« (glej prvo »beležko« v 3. števil.). Slovenski narod je preboren, da bi si mogel privoščiti luksuz stanovskega boja, ki je vrhu vsega celo nepotreben; kajti narodno vprašanje je pri nas obenem socialno vprašanje; ako si izvojujemo ravnopravnost, bo za vse Slovence do nedogledne prihodnosti dovolj kruha. A tega narodno-socialnega boja treba da se udeležuje celokupni narod slovenski; le tedaj bo uspešen, ako se ge lotijo vsi stanovi, ki šele vsi skupaj tvorijo narod. Pogubno pa bi bilo, ako bi se narod razcepil na stanove (meščanstvo, kmete in delavce), ki bi se drug drugega pobijali.

(Dalje prihodnjič.)

Frana Koruna skladbe. V lepem in kaj okusnem zvezku je izdal podjetni knjigar L. Schwentner v Brežicah prve skladbe Ivana Koruna. Obseg je raznovrsten: moški zbori s spremljevanjem klavirja in brez spremljevanja, mešani zbori, pesmi, klavirske skladbe in celo mali kanon za klavirski trio. Taka raznovrstnost je dandanašnji nenavadna. Takih kolektivnih zvezkov že zdavnaj ne izdajajo več resni umetniki, ampak sedaj vrščajo v isti zvezek le skladbe, ki so si sorodne i glede proizvajanja i glede značaja in smeri, ali pa take, ki izhajajo vse iz ene misli ali iz enega naslova, kakor n. pr. Schumannove: *Kinderscenen*, *Davidsbündlertänze*, ali pa iz enega motta, kakor n. pr. istega skladatelja *C-dur fantazija*. A najsi bodi! Morda je hotel gospod Korun izbrati in podati najboljše, kar je spisal, in se hotel pokazati prav sprva z vseh strani. Da smo odkritosrčni, moramo že od kraja priznati, da nismo zasledili nikake, niti najmanjše individualnosti v celi zbirki navzlic njeni raznovrstnosti! Nisem morda iskal kaj povsem novega, vendar sem pa smel zahtevati vsaj malo lastne glasbene invencije, saj eno samo samostojno, resnično misel, nekako svitanje fantazije. A že prvi zbor ima najnavadnejše floskule, zastarele »*lieder tafelske*« smeri, takisto drugi zbor, tretji zbor, in tudi osma številka s fugatom je brez najmanjše misli. Klavirske točke niso skladbe za klavir, marveč zbori, pisani na dveh vrstah, tu in tam opremljeni z neokretnimi pasažami, a izrečne »*lieder tafelske*« smeri, pesmi pa — in te so najnegodnejše — kakor n. pr. »*Svarilo*« in »*Delavčeva hči*« kažejo plesni ritem, toda odurnega načina, prepletenega celo s frazami nemških salonskih skladeb (glej trio v »*Delavčevi hčeri*«). Širna puščava brez misli, grozna dolgočasna praznota, ki je ne zakriva niti zunanja tehniška oblika. Gospod Korun ve sicer očitno dobro, kaj da je imitacija, on zna celo spisati kanon, tudi ne dela nikakih harmonskih napak, marveč je v harmoniji dosti spreten — toda česar mu nedostaja v stvarnem oziru, invencije, fantazije, živosti, tega ne kaže niti v tehničnem pogledu. Takisto je pogrešna oblika Korunovih skladeb; v nji ni nikakršne plastike, nikakršnega melodiškega, niti dinamiškega priliva in odliva, ni onega stopnjevanja in upadanja, ki je podstava krasoti, kajti zaman iščeš v njegovih skladbah oživljajoče, krepke fantazije. Skladba Korunova nima, česar treba umetnosti: ona ni izvor talenta. Vrh tega ne najdemo v rečenih skladbah niti ne umetniške noblese.

Morda se bode toli ostri obsodbi začetniških poskusov protivilo javno mnenje. Kritika v naših dnevnikih pozdravi gotovo prav pristrčno »nadelpolni talent, ki obeta še mnogo dobrega«. Toda ako bi vsaki izmed teh »kritikov« svoje ime objavil, bi postala veljava takih kritik hipoma kaj smešna. Vi vsi, ki hvalite in priporočate v dnevnikih take in podobne stvari, ne veste, da pospešujete na-

mesto umetnosti nekaj, kar ni »umetnost, pristopna širšemu občinstvu«, kakor se izražate, ampak nekaj, kar sploh ni nikaka umetnost. S tem grešite zoper svoj narod bolj nego tisti, ki širi, čeprav nemoralne (?), pa vendar umetnosti polne knjige, kakršne vznemirjajo »Rodoljubkinjo«. Prezirate, da z vednim proteževanjem duha praznega diletantizma nikakor ne povišujete, ampak le ponižujete in diskreditujete domačo umetnost. Ne veste, da bode, kogar ste prevarali s svojo milostno »kritiko« trikrat kaj slabega kupil, v četrtrič pa zavrgel v istini dobro stvar, in da se je bode branil kupiti! S svojimi dobrohotnimi ocenami škodujete ne samo produkciji, marveč tudi založnikom.

K. Hoffmeister.

Drugi koncert »Glasbene Matice« dne 12. januarja. Beethovna 3. simfonija v Es-duru, op. 55 (Eroica); Saint-Saënsov koncert za cello z orkestrom, op. 33.; Karla Bendla balada »Sveti večer« za mešan zbor, soli in orkester. Po vsebini je bil drugi koncert gotovo prav odličen. Slavna »Eroica« iz dobe, ko se je Beethoven popolnoma samostalno razvijal i v duševnem i v glasbenem oziru, iz dobe, v kateri se je najsijajneje kazala zrelost in plemenitost krepkega njegovega značaja, je po lastnem priznanju gigantskega skladatelja izraz njegovega republikanskega mišljenja. Svobodo je oboževal republikanec Beethoven kot prvi pogoj vsakega idealnega razvoja, in ravno visoka ideja svobode je navedla Beethovna do junaške simfonije, do eroike. Nenavadne in presenetljive so harmonske in melodiške kombinacije v ti zmagoviti skladbi, podobni življenju junaka. Ognjevitost in smelost, strast in poetiški humor se spajajo v nji v veličastno mogočnost. V nji občudujemo danes steber vsi orkestralni glasbi. Proizvajanje tega veledele klasične smeri čislamo tem bolj, ker je smatramo za sredstvo do napredka. — Saint-Saënsov koncert za cello je hvaliti kot skladbo, ki odkazuje cello kot koncertujočemu instrumentu prvo in odlično mesto; zato se ne izgublja to glasbilo v glasovju velikega orkestra, marveč prevladuje vedno samostojno in simpatično. Cellist gosp. Julij Junek se je predstavil kot odličen član v vrsti ljubljanskih glasbenikov; zbudil je s krepko, vzneseno igro takoj s početka pozornost. Mehak in pristrčno zabarvan je ton njegove igre, in gospod Junek je kot spreten in siguren virtuoz, ki mu je prirojena glasbeniška inteligenca, zazibal poslušavca v prijeten stan brezskrbnosti, brez katere ne more biti uživanje popolno. — Karla Bendla »Sveti večer« je zložen na besede češke narodne balade Jaromira Erbená. Besedilo je dokaj poetiška in nežna parafraza o božični vraži češkega naroda ter je podalo melodiški iznajdljivosti lirski ustvarjajočega Bendla najlepše točke za skladanje. A ker se je čutil Bendl opravičeno vselej tudi spretnega dramatika, mu ni zadoščala skladbi edino primerna lirika; vsled tega je vsilil dramatiški svoj talent dostikrat prav neumestno v skladbo, da si dramatiških konfliktov v besedilu ni kar nič najti. Preveliki glasbilni in glasovni aparat, s katerim deluje Bendl, je spričo tega v nenaravnem nasprotju z nežnim čarom uglasbene besede. Z neprikladnim dramatiškim stopnjevanjem glasbenega izraza družji Bendl še drugo čutno napako, da ponavlja po nekatera mesta brezkončno in zmislu protivno posamezne stavke in stihe. Ponavljanje pevane besede je le malokdaj umetniški opravičeno, ker je nenaravno in torej neumetniško; toliko manj je pa opravičeno ponavljanje celih stihov. Navzlic tem nedostatkom je vendar »Sveti večer« zanimivo in odlično delo; značilno in plemenito ritmizovana melodika je sveža in živahna; krepost in toploto čutiš iz vsakega takta. Posebnega čara je

že prvi ljubki družinski spev pri kolovratu: »brž, na okrog, urno sukalo«, ki se vrača in vpleta še na marsikaterem mestu. Svatbeni zbor, št. VI., je smatrati za višek skladbe, za biser temperamentne zbarske skladbe. Končni zbor, ki je zasnovan vprav po Dvořákovu, završuje skladbo zelo veličastno. — *oe* —

Slovensko gledališče. Zadnji mesec starega leta nam je prineslo naše gledališče nekoliko znamenitih večerov. Med take smemo po vsi pravici šteti večer dne 2. decembra, ko se je prvič na našem odru igrala »Tretja hči«, veseloigra v treh dejanjih, ki jo je ruski spisal Viktor Krylov, a poslovenil A. Funtek.

Igra ni brez nedostatkov; dejanja obsega malo, in še to je za dramo le preveč prozorno.

Zakrutin, precej preprost posestnik blizu Petrograda nekje, ima tri hčere: Vero, Nado in Ljubo. Starejša, Vera, je silno učena in se tudi zaveda svoje učenosti; srednja, Nada, je bolj preprosta in tudi bolj ponižna, a zato izvrstna gospodinja; najmlajša, Ljuba, pa je pravi pravcati »enfant terrible«, ki se ne briga za to, kaj je po smešnih konvencionalnih nazorih dostojno ali nedostojno, ki žlobudra, kakor ji nje še popolnoma otročje srcece velevala, in ki za sedaj ne pozna težje naloge, nego kako bi se veselila življenja.

K Zakrutinu pripelje kneginja Suramska svojega sinčka Bobyja z namenom, da mu izbere eno izmed teh njegovih hčera za nevesto. Spremlja ju njen brat, upokojeni general Osetrov.

Vera in Nada izkušata na vse načine, da bi se prikupili kneginji; Ljuba pa ostane, kakršna je: vesela, živa, blebetava. — Kneginja se zgraža nad njeno razposajenostjo in je kmalo uverjena, da more postati žena njenega Bobyja le ali Vera, ali pa Nada. Tega prepričanja pa nima gledavec, kateremu izda že naslov igre, da je odločilna uloga odmenjena najmlajši hčeri. Vsekakor bi bilo torej morda boljše, da bi bila igra naslovljena drugače; kajti sedanji naslov spominja človeka nehotne one vrste narodnih pravljic, ki se pričenjajo vse tako-le nekako: »Bil je oče, ki je imel tri sinove . . .« Znano je, da je izmed teh sinov vedno najmlajši namenjen za kaj posebnega, in da baš on navzlic vsem navideznim oviram doseže to, kar ni usojeno starejšima dvema.

Tako tudi že iz naslova naše igre gledavec lahko posname, da gotovo dobi naposled Bobyja Ljuba, in zato zanima gledavca le način, kako se to zgodi zoper odločno voljo kneginje in pa obeh starejših sester, kateri si prizadevata na vso moč, da bi si priborili ženina. —

Vnanja tehnika drame ni slaba, kajti prizori in nastopi se vrste lepo in primerno drug za drugim; zato pa o notranji tehniki skoro ni, da bi govorili. O kaki krizi, peripetiji ali katastrofi ni tu ne duha, ne sluha; Boby se hkrati zave, da ljubi Ljubo, in reč je pri kraju! V tehničnem oziru je torej »Tretja hči« popolnoma moderno delo, ker se nam kaže v ti drami le epizoda iz resničnega življenja, ne da bi bilo dejanje umetno zavozlano iz razvozlano. In vendar zanima ta igra gledavca od konca do kraja! Da, če se gleda na končni smoter, ki ga mora kolikor toliko imeti vsaki dramatični proizvod — če se jemlje namreč v pošteb zabava in duševni užitek, ki ga ponuja brez dvojbe ta igra gledavcu — potem se mora priznati, da je »Tretja hči« izvrstno dramatično delo.

Odkod izvira pač nenavadni učinek te igre?

Pred vsem so značaji v ti drami jako živo in plastično risani, akoravno se nam n. pr. značaj Bobyjev ne zdi povsem verjeten. Izborni karakterizaciji posa-

meznih oseb je zlasti pripisovati uspeh »Tretje hčere« . . . Vsekakor dokazuje »Tretja hči«, kolike važnosti je v vsaki drami to, da nam stopajo značaji v nji plastično pred oči.

Zanimata pa nas v ti igri posebno oseba Osetrova in pa Ljuba. Zlasti Ljuba je tako ljubo dekletce, da postane gledavec nestrpen, ako je nekoliko časa ni na izpregled.

Nadaljnji vzrok za lepi uspeh te igre je tudi to, da preveva vse delo neka dobrodejna svežost in pristen poetiški duh. »Življenje je poczija« — v tem reku je brez dvojbe mnogo resnice, in o tem nas je prepričala znova »Tretja hči«, dasi Krylov ni dosleden realist. Ženski značaji, kakor Vera, Nada in Ljuba, so gotovo možni in menda tudi popolnoma resnični, a da bi se tri hčere enega in istega očeta, ki žive v istem ozračju, v istih razmerah, razlikovale tako med seboj ter vplivale tako malo druga na drugo, to se mora zdeti vsakemu nekoliko neverjetno, četudi ni pristaš atavizma. Vsekakor pa je naša sodba taka, da je igre take vrste, kakršna je »Tretja hči«, navzlic vsem nedostatkom, ki jih po naših nazorih ima ta drama, više ceniti, nego še tako natanko po dramatičnih predpisih zgrajen stvar, ki pa je brez življenja . . .

Mogoče, da se nam je »Tretja hči« primilila tudi radi tega tako, ker smo v ti igri čutili kolikor toliko, da je ruski živelj soroden našemu. Naj navedemo samo en primer; nam so se zdele jako značilne besede služkinje Melanije, ki s tako ljubeznivo naivnostjo pripoveduje Ljubi, da so jo podkupili v ta namen, da bi njo prevarila, rekoč: »Rubelj mi je dal! . . . Naj ga da, če ga da, ali ni res? . . .« Mi smo se pri teh besedah nehote spomnili narodnega pregovora: »Tisti ni neumen, ki vzame, neumen je tisti, ki da!« To je povsem isto stališče, kakor ga zavzema Melanija, ki se da podkupiti in vzame rubelj z namenom, da pri prvi priliki izda vso nekano Ljubi, zoper katero je obrnjena . . .

Tudi igralo se je prav dobro, in zategadelj prav iz srca izrekamo željo, da bi prišla ta igra še večkrat na vrsto. —

Še znamenitejšo premiero nam je prinesla v gori omenjeni dobi opera; dne 30. decembra se je pela prvič »Halka«, najbolj slovita opera znanega poljskega skladatelja Stanislava Moniuszka.

»Halka« je pravi biser slovanske operne literature. Libretna vsebina je sicer precej navadna. Preprosta kmetiška deklica, katero je zapeljal in potem ostavil mož boljšega stanu, je bila že nešteto krat predmet raznim leposlovnim proizvodom. Tudi vnanje dejanja nam libreto ne nudi preobilo, a zato se nam slika pa tem živeje duševno žitje posameznih junakov, in baš radi tega se ne more trditi, da je libreto slab; kajti psihološko razmotrovanje daje skladatelju več prilike za izražanje čustev in ostro karakterizovanje v godbi, nego unanje dejanje. Zlasti značaj Halkin je psihološki dokaj fino izveden, in Halkine uloge se ne bi bilo treba sramovati nobeni igravki-umetnici. Kako ljubi Halka z vso silo svojega srca onega, ki jo je pahnil v sramoto, kako koprni po njem noč in dan, kako se izpremeni nje ljubezen v maščevalnost in maščevalnost v obup — vse to je izraženo v libretu sicer na preprosto, a vendar pretresljiv način. Toda godba nadkriljuje daleč besedilo. Iz vse te Moniuszkove opere nam udarjajo na uho glasovi, ki so od pristnega čustva prešinjeni ter nam prodirajo naravnost v srce. In kako ljubko domači, kako znani se nam zde ti glasovi! Odkod to? — Odtod, ker odmeva iz Moniuszkove skladbe čustvovanje prave

slovanske, nam sorodne duše. »Halka« je neovržen dokaz za to, da so ostali Poljaki — navzlic temu, da je bilo njih kulturno življenje morda bolj pristopno tujemu vplivu, nego kateregakoli drugega slovanskega plemena, do danes pravi Slovani, in da nikdar niso zatajili svojega slovanskega značaja.

To je tudi vzrok velikanskemu učinku, ki ga je napravila ta opera na naše občinstvo. Malokdaj je pelo naše operno osebje s takim navdušenjem ter igralo s tako vnemo, in malokdaj so pozdravljali obiskovavci našega gledališča kako predstavo s takim entuziazmom, kakor »Halko«. To je bilo zopet enkrat nekaj, kar so umela naša srca, in pri ti operi se je zopet sijajno pokazalo, da kri ni voda. Izredna oduševljenost se je pojavljala med celo predstavo in je dobila često duška v burnih živio-klicih, ki so bili seveda namenjeni v prvi vrsti genialnemu skladatelju, potem pa tudi — Poljakom-Slovanom.

Prepuščajoč našim dnevnikom podrobno strokovno oceno o uprizoritvi, igri in petju, dovoljujemo si pri tej priliki le še namigniti intendanciji našega gledališča, da je po našem mnenju glede gledaliških del zdaj na pravi poti, in da se bo dalo v bogatem slovstvu bratovskega nam naroda poljskega dobiti še marsikaj, kar bo izborno prijalo našemu občinstvu. —

Dva lepa večera smo imeli tudi dne 18. in 21. decembra, ko je gostovala na našem odru odlična umetnica zagrebškega gledališča gospa Borštnik-Zvonarjeva.

Prvi večer je nastopila v Sudermannovem »Domu« kot Magda. V ti ulogi se je odlikovala po zares umetniškem razumevanju in finem nuancovanju, dasi bi si bili mi po svojem okusu želeli v njeni igri še nekoliko več temperamenta in pa živahnejšega pointovanja pri izraževanju ogorčenosti in užaljenega ponosa.

V vsakem oziru izvrstna pa je bila gospa Borštnik-Zvonarjeva kot »Cvrček« v znani Birch-Pfeifferičini igri istega naslova. — Naj bi nam dala gospa Borštnikova še večkrat priliko, občudovati njeno umetnost! —

Razen nekaterih repriz smo imeli meseca decembra (14.) tudi prvo operno predstavo v ti sezoni; pela se je znana Costa-Milloeckerjeva opereta: »Ali je to dekle!« V nji sta nastopila kot gosta gospa Polak-Bohinčeva in gospod Podgrajski. Zadnjemu se je poznalo, da je prišel nekoliko iz vaje, odkar ne igra več redovito.

= Mrs. Gali Z.
Listnica uredništva. Feodor Sokol: Vse Vaše sedaj nam poslane pesmi kažejo lep talent. Če boste napredovali, prorokujemo Vam, da postanete v kratkem vreden tovariš tistim najmlajšim poetom, ki jih je »Zvon« omenil v 9. številki lanskega leta. Živeli! V formalnem oziru bo treba seveda še resnih študij. V štiristopnih trohejskih verzih mora — kakor v peterostopnih (srbskih) — po drugem stopu biti odmor (dierciza): — u — u — || — u — u; konec drugega stopa se mora vselej končavati s koncem kake besede. To pravilo je neobhodno potrebno zlasti tedaj, kadar verzi nimajo stikov (rim, srokov). Dobri verzi so torej:

»On, ki hodil || je k Lokusti
Tja v predmestje || slaboglasno,
Hodil vabit || lépe žene ...
Noč zagrinja || širno šatorišče ...

Metrično slabi verzi pa so n. pr.:

Spečih zmago || vitih Makedoncev
Tu in tam sto || jijo gruč

Glásno se po || menkovaje ...

Kaj se je zgo || dilo, vprašaj? ...

Popravite torej svoje poezije tako, da bodo ustrezale temu pravilu! — Vid: Rekli smo Vam že, da niste brez talenta, pa ker ste še tako mladi, ne morete še kaj zrelega spisati. Vadite se za poznejše čase. Nekaj Vašega pa natisnemo že zdaj o priliki. — Sigma: Razen ene pridejo polagoma vse v list. Nadaljujte! Živeli! — Novoselec: Talent. Nadaljujte! Pride. — Faust: Kaj »faustovskega« sicer nič ni v Vaših verzih, nič krepkoizvirnega, nič novega, vendar brez talenta niste. O priliki nekaj. Mislimo pa, da bi raje sodelovali pri kakem mladinskem listu. — Rado: Mlinarjeva hči je pol predolga. Skrčite jo in popravite, potem bomo videli. — Pošiljatelj: »Vande«: Vaš lepi poem je pol predolg! Ker ste še tako mladi, pustite spis ležati vsaj še dve leti. Med tem pa se le vadite! Talent imate! — Hrabroslov R: V kak mladinski list! — J. S.: Nič za nas. — Vaclav Krok: V Vaših epskih verzih tiči zdravo realistično jedro. Oblika pa je silno površna, zvihrana in zatorej neužitna. Menda ste nam poslali kar prvi osnutek. Naglasi Vaši so tu in tam čisto krivi. Kdo izgovarja, kakor Vi: Agáta, blažénstvo, dražénstvo, krásnejše itd.? Predelajte korenito in ravnajte se po Horacijevem receptu: »Nonum prematur in annum!« — D. Š.: Še negodno. — Zvezdan: Poslanega, žal, še ne moremo porabiti. Nadaljujte. Vederemo. — Ivan: Če hočete, da izrečemo svoje mnenje o poslani pesmi (»Od naju kdo je večji grešnik?«), napišite jo tako, da jo bodo mogli lahko čitati urednik, stavec in korektor. Čas je zlato, in pa res ne vemo, čemu bi se moral človek jeziti z razvozlanjem zanikarno pisanih manuskriptov! Nečitljivo pisane pošiljatve bomo v bodoče popolnoma prezirali in jih brez pardona metali v peč. To naznanjamo ne samo Vam, ampak še mnogim drugim. Prosimo tudi, da naj gospodje pesniki svojih pesmi ne pišejo na majhen papir za pisma, nego na tako zvano malo kancelijske (celo) polo, po potrebi tudi na veliko polo. — B. H.: Nemških prevodov slov. poezije »Zvon« seveda ne more prinašati. No, Vaš trud ni prazen. Na nemščino prevajajo svoje leposlovne spise tudi večji narodi. Dr. Albert, prof. na dunajski univerzi, je izdal n. pr. že več nemških prevodov iz češke poezije in je s tem nemalo koristil ugledu češke literature. Dobri prevodi iz naše beletristike ne bi škodili niti nam. Zatorej bi svetovali vsem tistim pisateljem in pisateljicam, ki si upajo dovršeno prevajati našo poezijo na nemški jezik, da naj stopijo med seboj v nekako dotiko, prevode svoje pa naj poverijo osebi, ki je najbolj večša slovenskemu in nemškemu jeziku, ki pa ima tudi dovolj leposlovnega duha, da zna presoditi, kateri prevod je dober in vreden, da se pokaže Nemcem. Taka »zadruga prelagateljev« bi s svojim »glavnim urednikom« na čelu imela tudi določevati, kaj naj se sploh prevaja, kje naj se prevodi objavljajo itd. Znaťo nam je, da se posebno nekateri akademiki v Gradcu in na Dunaju pečajo s prevodi iz slovenščine na nemščino. Morebiti pride ravno iz teh akademiških krogov v kratkem kaka modra inicijativa.

Popravki nekaterih tiskovnih pomot v 1. štev. letošnjega letnika. Na str. 11. v 19. vrsti od zdlaj čitaj: o dragih svojcih nam. o drugih svojcih; na str. 22. v 3. vrsti od zdlaj »ustanovil nam. ostanovil; na str. 34. v 3. vrsti od zdlaj sin nam. sicer; na str. 58. v 13. vrsti od zgoraj tektonskega izvora nam. tektonskega.

